Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

JUNI 1983 NUMMER 6

Indhold

Steen W. Andersen: En vikingebåd fra Barsø 161
Jens Henrik Koudal: Det haver så nyligen regnet 163
Boganmeldelser (Herunder Mogens Ørsnes omtale af Hans Neumann: Olgerdiget) 178
Bjørn Svensson: Omkring et hagekors 189
Grænselandsdagbog 189
Rettelse 192

Til læserne

Da man må forudse et stigende underskud på Sønderjysk Månedsskrifts regnskab, blev det på styrelsesmødet 8. maj 1983 vedtaget at forhøje abonnementsprisen til 95,- kr. årlig. Betalingen omfatter såvel MOMS som forsendelse. Forhøjelsen træder i kraft fra 1.1.1984.

Bymuseet i Flensborg:

Fællesudstilling af arbejder af
Elsbeth Arlt, Joerg B., u.d. bauer, René Goffin, Raffael Rheinsberg, Annemarie Schulte-Wülwer, Rolf Simon-Weidner, Gudrun Wassermann.
Udstillingens navn: »Frische Kunst erhält gesund«
Udstillingen er åben til 10.7.1983.
Museets åbningstider: Daglig (undt. mandag) kl. 10-13 og kl. 13-15. Søndag kun kl. 10-13.
Lukket 17.6.1983.

Haderslev Museum

Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf.: 04-52 75 66.
Udstillinger:
21.6.-3.9.: Ikonernes verden.
11.9.-2.10.: Vinden og Møllerne.

19.6. og 28.8., begge dage kl. 14.30: Haderslev folkedansere giver opvisning.

Åbningstider: Tirsdag-fredag kl. 10-17.
Lørdag-søndag kl. 12-17.
Mandag lukket.

Ehlers-samlingen, Slotsgade 20: Keramik.
Åbent: 15.6.-15.8. alle dage kl. 14-17.
16.8.-14.6. ti., to., lø., sø. samt alle helligdage kl. 14-17.
Entre: Voksne 5,- kr. Børn under 14 år gratis.

Wassner-Fonden, Slotsgade 29. Kulturhistorisk Samling.
Åbent søndage kl. 13-17. Lukker medio september.

Museet kan give nærmere oplysning om udstillinger og samlinger.

Sønderjysk Månedsskrift

udgives af Historisk Samfund for Sønderjylland, men alle kan tegne abonnement, uanset om man er medlem eller ikke.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT koster 75,- kroner årlig (heri er medregnet MOMS og portoudgifter). Enkeltnumre kan købes for 8,- kroner stykket, større særnumre eller dobbelthæfter beregnes der dog en særlig pris for.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT kan bestilles hos Historisk Samfunds ekspedition, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå. Telefon (04) 62 46 83. Daglig kl. 9-16. Lørdag lukket.
SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFTs redaktion:
Jørn Buch, Marielystvej 10, Haderslev. Tlf. (04) 52 33 08.
Inger Bjørn Svensson (ansv.), H. P. Hanssensvej 9, Haderslev. Tlf. (04) 52 17 37.
Prøvehæfter (overskudshæfter) sendes gerne og gratis efter anmodning.
Redaktionen påtager sig intet ansvar for artikler m.v., der indsendes uden aftale.

Vikingebåden blev først anbragt i en »træskelet-kasse«; senere blev den mere solidt emballeret med henblik på forsendelse. På den lille færge mellem Barsø og fastlandet kostede den som fragtgods 4,- kr. – nok den mest beskedne udgiftspost i redningsekspeditionens regnskab.

En vikingebåd fra Barsø

Af STEEN WULFF ANDERSEN

En blæsende junidag sidste sommer satte Barsø's lille færge kurs mod fastlandet med en noget usædvanlig last på dækket. Solidt indpakket i mineraluld og træ stod her en næsten 1000 år gammel båd – indskrevet som fragtgods til 4 kr. Forud var gået dages forberedelser og nogle timers meget vanskeligt bjergningsarbejde for en lille flok dykkere og museumsfolk, der havde hentet båden op fra 6 m's dybde umiddelbart øst for Barsø havn.[1].

Det var sportsdykker Bruno Christensen, Løjt Kirkeby, der i sommeren 1980 gjorde Haderslev Museum opmærksom på dette spændende fund. Desværre har museet ingen dykkende medarbejdere, og det blev derfor stud. mag. Per Smed Philipsen fra Århus, der på museets vegne stak til søs for at se nærmere på båden og måle den op. Undersøgelserne og opmålingerne viste, at det drejede sig om en næsten 4 m lang og ca. ½ m bred båd, der var dannet af en udhulet bøgestamme. Båden var tilspidset i begge ender og var ved hjælp af en udsparing i træet delt i to rum. I forbindelse med rekognosceringen fandtes der endvidere et ca. 60 cm langt fladt træstykke, der muligvis kan være resterne af et ror eller en åre til båden. Bådens bevaringstilstand var relativ god, og det blev derfor besluttet at forsøge en hævning på trods af, at vi på dette tidspunkt kun havde en vag anelse om bådens alder. Først senere kom der meddelse fra Nationalmuseets kulstof 14-dateringslaboratorium om, at en prøve

1. Ved hævningen modtog Haderslev Museum uvurderlig assistance fra Sønderjysk Dykkergruppe og fra Nationalmuseet. Begge takkes hjerteligt.

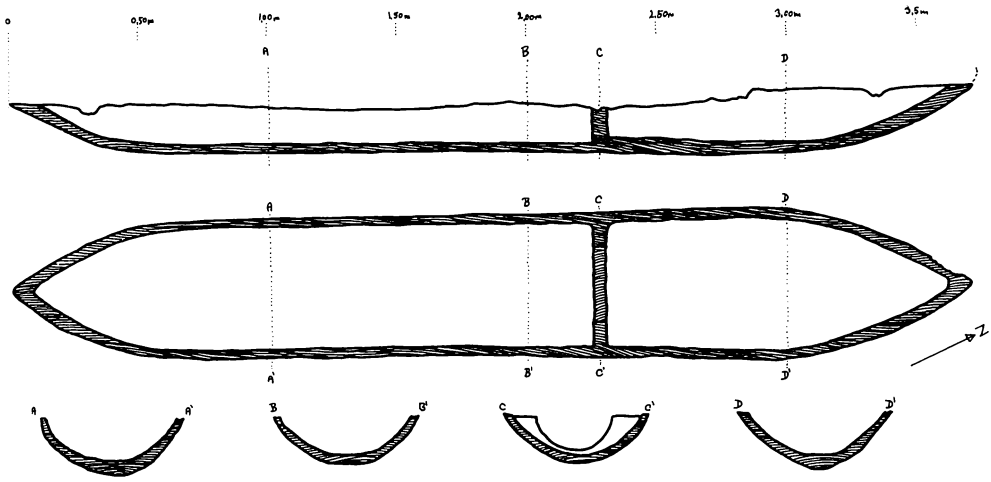

Længde- og tværsnit af den fundne vikingebåd samt angivelse af dens placering i forhold til verdenshjørnerne. Båden er opmålt under vandet af Per Smed Philipsen.

Når konserveringen af båden er afsluttet i 1984, vil den blive opstillet i Haderslev Museums nyetablerede vikingeudstilling. *Rentegning: Jørgen Andersen.*

af træet havde kunnet dateres til omkr. 1040 e.Kr.f.[2] – altså slutningen af vikingetiden eller den tidligste middelalder – og det gjorde jo ikke sagen mindre interessant.

Når det er så vanskeligt uden en kulstof-14 datering at sige, hvor gammel båden er, skyldes det, at udhulede træstammer har været brugt som både fra jægerstenalderen (7. årh. f.Kr.) og helt op til forrige århundrede. Det har så at sige til alle tider været den mest simple måde at skaffe sig et fartøj på. Selvfølgelig sker der gennem de mange årtusinder små ændringer i udformningen, som kan være med til at sige noget om alderen, men grundtypen er den samme.

Vi har efterhånden et ganske godt billede af, hvordan vikingernes skibe så ud. Det begyndte med de berømte fund fra Gokstad og Oseberg ved Oslo-fjorden, og siden har især de fem skibe fra Skuldelev i Roskilde Fjord givet vigtig ny viden. Men her er det først og fremmest de store, prægtige krigs- og handelsskibe, det drejer sig om. Kendskabet til de mange småbåde, der uden tvivl må have præget alle indre farvande er straks mere begrænset, og båden fra Barsø er derfor et kærkomment supplement. Da fundet dukkede frem, stod det alene, men allerede kort tid efter fik det selskab af to stammebåde på Kulturhistorisk Museum i Randers, der ligeledes var blevet C-14 dateret til vikingetiden. Det skulle ikke undre, om der også på andre museer ligger stammebåde fra denne periode.

Et stående spørgsmål i forbindelse med undersøgelsen af en vikingeboplads eller -gravplads er, om man har kunnet sejle til stedet. Efterhånden som kendskabet til tidens småbåde udvides, må svaret ubetinget blive ja, såfremt der i den nærliggende å blot er få centimeter dybt. Selv om man i vikingetiden var kommet langt med udviklingen af landtransporten, har pramme og andre småbåde uden tvivl spillet en afgørende rolle, når man skulle fragte større varepartier fra indlandets landsbyer til kystens forskellige ladepladser.

Steen Wulff Andersen

2. Datering nr. København 3743:
940 ± 65 f. 1950
1010 e.Kr.f. (C-14-år)
1040 e.Kr.f. (Kalibreret datering efter Clark Antiquity 1975).

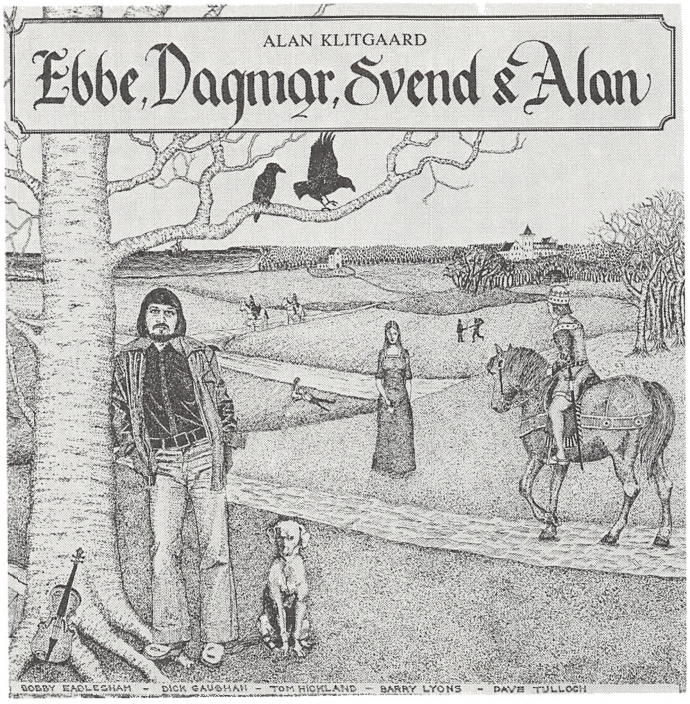

Et eksempel på 1970'ernes danske folkemusiks genoplivelse er denne Alan Klitgaard LP-plade. Her finder man blandt andet viserne om Ebbe Skammelsøn, Dronning Dagmar, Svend i Rosengård og Det haver så nyligen regnet i Sv. Grundtvigs version.

Det haver så nyligen regnet

Af JENS HENRIK KOUDAL

Det vil sikkert undre de fleste at få at vide, at Det haver så nyligen regnet ikke er fuldt ud dansk, men at sangens oprindelse kan spores tilbage til schweiziske og tyske folkeviser.
Artiklen om »Sønderjydernes nationalsang« er en revideret udgave af en artikel, »Folkeviseideologien – illustreret ved Det haver så nyligen regnet«, som kandidatstipendiat Jens Henrik Koudal, København, har skrevet i musiktidsskriftet Modspil (nr. 8, 1980), hvor henvisninger til kildematerialet findes.

»Det haver så nyligen regnet« har – sammen med visse andre folkelige sange – fået en renæssance i 1970'erne. Denne sang kendes i dag i to forskellige versioner: Johan Ottosens politiske, anti-tyske version og den folkevise, som Ottosen bygger på. Folkevisens folkelighed er nu lidt problematisk. Det antydes allerede ved, at Folkehøjskolens Sangbog beskedent med bitte små bogstaver anfører: »Folkevise ved Svend Grundtvig«. Reelt er det sådan, at Svend Grundtvigs »gendigtning« kun har en fjerdedel af teksten fra sit forlæg – resten er fri digtning – og at han har forvansket sangen indhold.

Ottosens »Det haver så nyligen regnet« har jo nærmest været prototypen på en dansk fædrelandssang med dertil hørende

Andreas Peter Berggreen (1801-1880) arbejdede dels som organist (Trinitatis kirke 1838-1880), dels som sanglærer ved flere københavnske skoler. Han stod for udgivelsen af en række samleværker til gavn for skole-, folke- og kirkesang.

En livslang interesse for folkeviser resulterede i publiceringen af en række bind med folkemelodier og -tekster fra mange lande.

Selv skriver han: »At virke til folkesangens forædling har stedse forekommet mig at være det skønneste mål, en musiker kan sætte sig.«

nationalistisk højskole-sangtradition. Som sådan blev den også ramt af den danske sangs krise i 1960'erne, hvor ungdomsoprørets generation hellere ville synge Bob Dylan. Men tiderne skiftede atter, og jeg skal sent glemme mine egne blandede følelser, da jeg første gang »genoplivede« den sammen med måske 20.000 andre mennesker til en demonstration mod EF. Også Svend Grundtvigs folkeviseversion er blevet genoplivet i 1970'erne som led i den almindelige folkemusik-renæssance.

Det er et fascinerende sanghistorisk og kulturhistorisk billede, der oprulles, når vi prøver at spore oprindelsen til denne kendte sang. Forskellige perioder og forskellige samfundsgrupper har i flere hundrede år brugt den meget forskelligt – og ikke kun i Danmark!

Der har altid været folkesange – overleveret mundtligt fra generation til generation. Men dem, vi kender i dag, er på et tidspunkt blevet skrevet ned. De dannedes interesse for folket, og dermed for folkeviserne, opstod som led i den førromantiske bevægelse i England og Tyskland i anden halvdel af 1700-tallet. Tyskeren J. G. Herder skabte det teoretiske fundament herfor: Han mente, at hele folk, hele nationer, var en slags organismer med individuelle egenskaber. Et folks mundtligt overleverede traditioner vidnede i særlig grad om dets natur, folkeånden, og derfor blev det vigtigt at indsamle og studere dem. Det var også Herder, der lancerede udtrykket Volkslied. Brødrene Grimm udbyggede hans tanker, blandt andet med en betoning af at folkevisers forfatterskab er kollektivt: Das Volk dichtet. Førromantikken var internationalt orienteret, men som en reaktion mod Napoleons forsøg på at opbygge et europæisk imperium opstod i mange lande en nationalromantik. Således også i Danmark, hvor den første folkemelodiindsamling iværksattes midt under napoleons-

krigen. Vi skal dog frem til ca. 1840 før der kommer skred i den romantisk prægede indsamlings- og udgivervirksomhed her i landet. En betydningsfuld udvikling var sat i gang, og gennem 1800-tallet optegnede nu hundredevis af indsamlere tusindvis af folkevisetekster og -melodier landet over. Deriblandt »Det haver så nyligen regnet«.

Den centrale person i folkevisearbejdet blev fra 1840'erne Svend Grundtvig – N. F. S. Grundtvigs søn. Han kom til at stå i spidsen for indsamlingen af den gamle danske visetradition, og han udgav middelalderballaderne, »Danmarks gamle Folkeviser« 1853 ff. På det musikalske område følte Svend Grundtvig sig inkompetent og overlod her ledelsen til organist A. P. Berggren. Samme Berggren havde i 1840 skrevet, at hans mål var »Folkesangens forædling«, og at der vist ikke var ». . . noget virksommere Middel til at vække og vedligeholde patriotiske Følelser hos Folket . . . end Udbredelsen af Sange imellem Almuen,der i en folkelig Tone behandle fædrelandske Emner«.

Når ideen om nationen som en enhed og folket som et fællesskab smelter sammen med et romantisk syn på folkevisen, kalder jeg det folkeviseideologien. Denne ideologi kom til at spille en betydelig rolle i Danmark i perioden fra 1840'erne og frem. Reformvenlige akademikere og embedsmænd drømte om folkevisens genoplivelse på hele folkets læber. Grundtvigianske præster havde skandinavisme og nationalisme til fælles med den forrige gruppe, men arbejdede lokalt med stor vægt på enstemmig fællessang, folkelige sangbogsudgivelser m.m. Gårdmændene opbyggede en særlig kultur på højskoler og friskoler, hvor sangen og middelalderlige folkeviser brugtes som vidnesbyrd om en fortid, hvor den fri bonde var sin egen herre (noget der var højaktuelt for gårdmandsklassen i 1800-tallets politiske kampe) og i øvrigt som vidnesbyrd om en særlig bondekultur. Og skolelærerne virkede især som indsamlere af folkeviserne, ofte i tæt kontakt med folk fra gårdmands- og præstemiljøet. Disse samfundsgrupper havde både modstridende og fælles interesser, men de kunne alle bruge folkevisearbejdet som led i den politiske og kulturpolitiske kamp. Derimod finder man ingen middelalderballader eller sange af N. F. S. Grundtvig i den første fælles husmandssangbog (1909). Husmænd, landarbejdere, tyende og byarbejdere havde ingen brug for disse »folkeviser« – for folkeviseideologien tjente ikke deres interesser.

Det kan ikke med sikkerhed fastslås, hvem der har æren af at have optegnet »Det haver så nyligen regnet« først. Tre personer kan komme på tale: Skolelæreren i Skallerup på Mors, præstefruen Martine Eline Møller i Dalby ved Kerteminde og lærer H. C. Jessen i Gårslev ved Fredericia. Skallerupskolelæreren indleverede i maj 1852 et håndskrevet hæfte med over 30 visetekster til Svend Grundtvig gennem en lokal præst. Læreren ønskede tilsyneladende at forblive anonym. Folketællingslisterne på Rigsarkivet afslører imidlertid, at Skallerup sogns skole lå i landsbyen Torup, og at læreren bar det gode danske navn Jens Jensen. Han var også kirkesanger og boede i skolen sammen med sin kone og en plejedatter.

Som indledning til visehæftet har læreren blot skrevet:

> Adskillige Viser og Brudstykker af Digte, gammelt, maaske dog for ungt, meningsfast og meningsløst ligesom Visesækkens Indhold er i Skallerup Sogn.

Denne påskrift kendetegner meget godt hæftets brogede indhold. Svend Grundtvig brød sig ikke om indholdet, fordi »Det meste er nyere Sager, en Del vistnok Samlerens egne poetiske Udgydelser«.

I dette lille hæfte har Skallerup-læreren optegnet »Det haver så nyligen regnet« som nr. 18. For ham har den åbenbart været

knyttet til lokale begivenheder, for han giver den overskriften »Kjerlighed – i Thorup –«:

Om det saa nyligen regnet har
Udi Træet det drypper endnu,
Udi Storm og i Slud, udi Regn og i Blæst
Staar jeg Dig nu altid til Hjælp.

Kom Kjereste i Hvor Du er,
Alt ud af den høieste Fjeld.
Og jeg havde mig engang en Kjereste Ven,
Jeg vild' ønske jeg havde hannem nu.

Nu vil vi leve saa lystelig,
Saa gaae vi alt ud i en Skov
I den grønneste Eng, og slaae Tankerne hen,
Saa gaae vi lidt vidre omkring.

En så dunkel tekst kan læreren vel ikke have digtet selv – men Svend Grundtvig havde ingen brug for en skildring af erotiske forviklinger i Torup. Hans hu stod til Hagbard og Signe, Valdemar og Tove, og teksten forblev i hans arkiv.

Eline Møllers optegnelse kan ikke tidsfæstes nærmere end 1851-55. Hun var af den udbredte præsteslægt Bredsdorff, idet hun var datter af provst M. T. Bredsdorff i Vester Skerninge på Fyn, men i 1847 flyttede hun sammen med sin mand, pastor Møller, til præstegården i Dalby. Hun stod i 1850'erne i forbindelse med både Berggreen og Svend Grundtvig, idet hun i begge tilfælde indleverede folkemindemateriale gennem sin nevø, stud. teol. M. Th. Bredsdorff. Eline var en for sin tid betydelig folkevise- og folkemindesamler; af Berggreens 70-80 folkeviseindsendere var hun en af de allerbedste.

I Eline Møllers nedskrift til Berggreen lyder »Det haver så nyligen regnet« således:

Det haver saa nyligen regnet
Og de Træer de drypper endnu
Men i Regn og i Blæst
Og i Storm af Sydvest
Stander jeg dig dog alletider næst.

O jeg kan see paa dine Øine saa blaa
At du haver for nyligen grædt.
Men har jeg ikke Lov
Til at græde naar jeg vil
Og det foruden dig.

Melodien har hun tilsyneladende ikke selv skrevet ned. Den findes i Berggreens håndskrift, og han angiver at have fået den af stud. teol. Bredsdorff (velsagtens mundtligt) 1851-55. Det drejer sig med en enkelt lille afvigelse i 5. takt om den melodi, som vi kender i dag.

Det er, som jeg ovenfor har antydet, ikke tilfældigt, at det er en præstefrue, der som en af de første optegner »Det haver så nyligen regnet«. Det er også mere end et tilfælde, at det netop sker i Dalby. Her havde Chr. Kold nemlig i 1852 oprettet landets første egentlige friskole, og året efter en højskole, og den Kold'ske kreds af lærere, elever og venner blev her et centrum for folkemindearbejdet. Skønt man ved at Elines mand var modstander af Kold, har hun sikkert ikke været upåvirket af dette arbejde. Men som præstefrue har hun også fulgt med i det københavnske kulturliv, og i det første af de breve til Grundtvig, som er bevaret på Dansk folkemindesamling, fortæller hun selv:

> Da jeg fra Barn af, ofte har moret mig over gamle Sagn, Sange, Remser og Historier, og endnu som ældre Kone ikke har svedt den Lyst ud, saa tænkte jeg strax paa at følge Deres (offentlige) Opfordring til at sende hvad der mulig kunde findes i mit Hukommelseskammer; men da jeg i min Ungdom havde kjendt en gammel Jomfru (Dorthe) som i alt sligt var uovertræffelig, saa haabede jeg med to Søstredøttres Hjelp (i hvis For-

ældres Huus gamle Dorthe opholdt sig) at faa andet af sligt. Dette har jeg først for kort Tid siden opnaaet, imedens mine Søstredøttre have været her paa Besøg (...)

Desværre kan det ikke fastslås, hvor Eline har »Det haver så nyligen regnet« fra. Noget tyder dog på, at det netop er fra tjenestepigen »gamle Dorthe«, som blev født o. 1765 og opvoksede i Gudsø Mølle mellem Fredericia og Kolding.

Den tredie af disse helt tidlige »Det haver så nyligen regnet« optegnere, H. C. Jessen, ville vi gerne vide noget mere om. Han var skolelærer i Gårslev ved Fredericia og optegnede i årene omkring 1850 mange folkeviser, idet han især interesserede sig for melodierne. I 1857-58 prøvede han at få over hundrede folkesange med melodier udgivet i København. Forlæggeren spurgte Svend Grundtvig til råds, og i den forbindelse tog Svend Grundtvig afskrifter af et eller nogle få vers af 30 af Jessens viser. Nr. 28 kaldes »Du har jo grædt« og lyder i Svend Grundtvigs afskrift:

Jeg kan se, at det nyligen regnet har,
det regner og drypper endnu.
Jeg havde mig engang en allerkæreste ven,
jeg vild' ønske, jeg havde hend' endnu.

Og om jeg end nyligen grædet har,
hvad kommer så det dig ved!
Må jeg ikke græde for hvem jeg vil,
jeg græder vist ikke for dig.

H. C. Jessens visesamling udkom imidlertid aldrig, og i 1860'erne udvandrede han til USA med alle sine folkeviseoptegnelser, som derfor måske er gået tabt efter hans død.

Allerede inden »Det haver så nyligen regnet« blev trykt første gang af Berggreen i 1860, havde han modtaget en helt anden opskrift end den, han fik fra Eline Møller, nemlig fra skolelærer Jakob Nielsen. Denne stammede fra underklassen, idet faderen var fæstehusmand, træskomager og spillemand. Den sidste håndtering praktiserede Jacob Nielsen også selv. Efter at have taget læreruddannelse blev han 1854 lærer i Hvilsom ved Hobro, hvorfra han fem år senere flyttede til skolen i Vorde ved Viborg.

Mange af Nielsens kolleger indgik i gårdmandsklassens kulturelle og politiske kamp i anden halvdel af 1800-tallet som initiativtagere til høj- og friskoler, skytte- og sangforeninger, valgmøder osv. Jacob Nielsen blev i stedet en fremtrædende repræsentant for de i borgerlige kredse så foragtede skolelærerforfattere (under pseudonymet Knud Skytte). Men een ting havde han tilfælles med mange lærerkolleger. Han samlede folkeminder og sendte dem ind, i sine unge dage til Berggreen, senere til H. F. Feilberg, Henrik Nutzhorn og Evald Tang Kristensen.

Nielsen har indsendt to opskrifter af melodien og en af teksten til »Det haver så nyligen regnet«. Men blandt Berggreens papirer på Dansk folkemindesamling ligger fra Nielsen yderligere 12 sange med melodier, 7 visemelodier uden tekst, 8 bondedanse og 7 breve, alt sammen fra perioden 1857-59. Disse breve er meget interessante både ved det lys, de kaster over landbosamfundets musik, og ved at vise kultursammenstødet mellem den unge jyske skolelærer og professoren i København.

Nielsen begynder sit første brev til Berggreen i sept. 1857 på en måde, der må have kildret professoren i ørerne (og det var nok også meningen):

De gamle, yndige Folkesange vilde udentvivl aldeles glemmes, hvis man ikke forebyggede dette med at samle dem og udgive dem i Trykken. Thi ihvorvel der ligger en dyb poetisk Følelse i den

Evald Tang Kristensen (1843-1929) var seminarieuddannet, men opgav i 1888 lærervirksomheden til fordel for indsamlingen af folkeminder.

Allerede som dreng samlede han på folkegåder, og gennem årene udvikledes interessen for folkeviser, folkemusik og alle andre arter folkeminder. Hans indsamlerarbejde begyndte præcis 4. juledag 1867 og varede resten af livet.

Han har udgivet »Jyske Folkeminder« i tretten bind med egne optegnelser, af andres samlinger »Skattegraveren« i tolv bind og derudover en lang række samlerværker med vidtspændende indhold. Hans umådelig store mængder af indsamlet stof findes i Dansk Folkemindesamling.

danske Nationalcharacteer, saa forekommer det mig dog, at Almuen i vor Tid ikke sætter tilbørlig Priis paa de gamle Folkesange, dette poetiske, høitidelige Levn fra en forsvunden Tid. – Man finder hos den simplere Klasse nutildags en Vansmag, hvad Sang angaar, der formodentlig har sin Grund i den Mangel paa pleiende Omhu, som mange Opdragere vise de Unges medfødte Sands for Sang. Folket: Ynglingen, Drengen, Pigen, Alle ville synge; men hvilke Sange hører man! Nogle elendige, larmende Viser til Melodier (!) der mangle baade Følelse og Rythmer.

Nielsens grundsyn er dog, at »den jydske Landalmue besidder af Naturen Sands for Sang og Musik, saa at Spiren er der, men bliver ikke udviklet«.

Berggreen svarer åbenbart velvilligt, og Nielsen sender ham så melodier, tekster og danse. Men da Berggreen ikke reagerer i løbet af 3½ måned, frygter Nielsen, at han er blevet skuffet over det tilsendte, og beder ham i et brev i jan. -58 sige sin mening. Da Berggreen imidlertid i november samme år endnu ikke har ladet høre fra sig, fører det til, at alle mindreværdskomplekserne kommer op i Jacob Nielsen.

I et langt og selvudslettende brev undskylder han, at han ikke har været ærbødig nok over for »Deres Fortjenester og Rang«, og at han har begået fejl. Disse fejl er, at han har tilsendt Berggreen sange, »der vare alt for plumpe for Deres udmærkede smag«, samt at han ikke er begyndt »... med en Lærlings første Begyndelse, den Erkjendelse: Jeg veed Intet!« Sin utilstrækkelige musikuddannelse begrunder han med de tarvelige kår på den jyske hede, »hvor Sangen, overladt til Naturen selv, er ligesaa vantreven som en anden Hedeblomst«. Men måske er Jacob alligevel en skælm, for nok bedrøver det ham, at han ikke har lært at skille klinten fra hveden musikalsk set, men han kan ikke dy sig for at fortsætte i følgende flertydige konstatering: »T. Ex. forekommer den afvigende Maade, hvorpaa Bønderne synge enkelte Koraler,

Iver Pedersen, Lind (17.8.1798-8.1.1875). Evald Tang Kristensen besøgte Iver Pedersen 1869 og meddeler senere: »... han kunne mange fortrinlige viser og var i det hele en herlig mand ... med uimodståelig humor sang gamle Iver visen om »Knud Hyrding«, og den nåede sit højdepunkt, da han sang slutningen: Hur byen-ne lovv, sovloww, sow lowwlowwloww!«

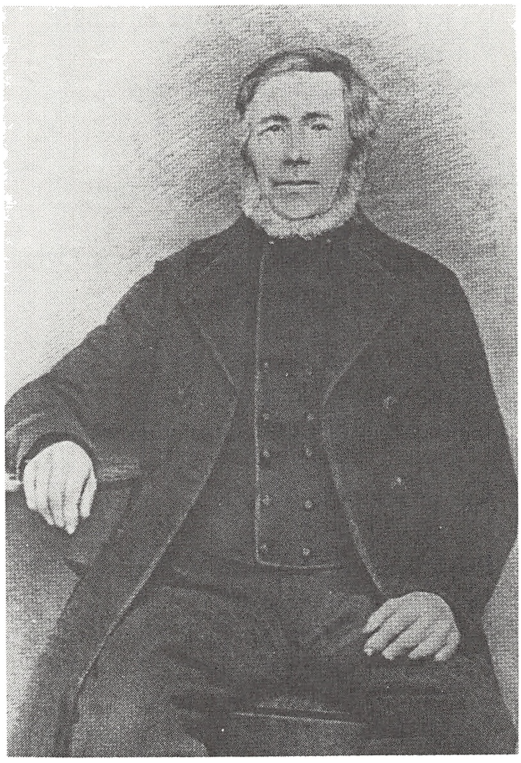

mig smukkere end den rigtige, ihvorvel jeg godt ved, at dette røber en forkeert Smag«.

Hvorom alting er, professoren tager sig sammen til at svare og i sit næste brev sender Nielsen blandt andet Berggreen tre »folkemelodier« uden tekster, hvoraf den midterste er beslægtet med den nu kendte melodi til »Det haver så nyligen regnet«. Berggreen beder ham åbenbart skaffe teksterne, for i sit brev af 23. maj 1859 beklager Nielsen, at han kun har kunnet skaffe et par fragmenter. Han fortsætter: »Imidlertid er jeg vis paa, at de existere; thi jeg har en enkelt Gang hørt dem blive sunget«. Betyder denne bemærkning, at Nielsen snarere har kendt disse folkevisemelodier som spillemandsmelodier end som sange? Selv om Nielsen netop er blevet forflyttet til Vorde, lykkes det ham at skaffe en del af det eftersøgte til veje, og i et brev af 10. oktober samme år vedlægger han 5 tekster med melodier – heriblandt en sang, der er tydeligt beslægtet med »Det haver så nyligen regnet«.

Lad os se, hvorledes den sang, som interesserer os her, tager sig ud i den – noget forvirrende – Nielsen'ske opskrift:

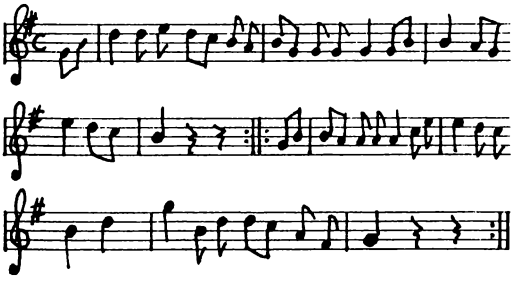

Ak, hvorfor seer du saa sørgelig ud
Og kan slet ikke lee?
Thi jeg kan vel see paa din' Øine saa blaa,
At du haver nyligen grædt.

Naar jeg ganger ud at forlyste mig,
Saa ganger jeg ud i en Skov.
Udi grønne en Eng slaaer jeg Tankerne hen,
Og saa gaaer jeg viden omkring.

Da jeg kom her udi grønne en Eng,
Var det fornøieligt.
Det randt mig da udi Tankerne
At jeg skulde elske dig.

Ak Kjæreste! i hvor du end gaar,
Alt under den høieste Klip',
Udi Regn og i Slud, ja i Storm og Uveir
Staaer jeg dig alletider bi.

Om det var ei saa rede for os,
Naar vi kunde leve i Fred;
Naar jeg kan faae, den som jeg haver kjær,
Saa er jeg veltilfreds.

En deilig ung Pige paa treogtyve Aar
Og til en rolig Godnat.
Farvel, mit Barn! Sov vel, mit Lam!
Farvel! En rolig Godnat!

Det er desværre ikke til at se, efter hvem Nielsen har optegnet denne sang. Og så bør det iøvrigt nævnes, at Nielsen i forbindelse med 6. vers skriver: »Jeg anfører dette Vers ordret, uagtet det er helt meningsløst«. (Sangen vil blive kommenteret nedenfor).

Herefter hører korrespondancen med Berggreen tilsyneladende op.

Den sidste, der i 1800-tallet optegnede »Det haver så nyligen regnet« fra folkemunde, er naturligvis Danmarks ubestridt største folkemindeindsamler Evald Tang Kristensen.

Han voksede op i de store hedeegne omkring Viborg, og efter at have taget lærereksamen og have haft et par mindre lærerjobs kom han i 1866 til skolen i Gjellerup i Hammerum herred, hvor hans fremragende indsamlingsvirksomhed skulle udfolde sig fra slutningen af 1867. Og med hvilket resultat! Kristensen har alene på viseområdet optegnet ca. 3000 tekster og 1000 melodier.

Kristensen har optegnet »Det haver så nyligen regnet« efter tre personer. Første gang var efter aftægtshusmand Lavst Johansen Bolle i Hestlund, 1868. Kristensen var tilfældigt blevet opmærksom på ham en søndag i Gjellerup kirke på grund af hans kraftige stemme. Kristensen optegnede omkring et dusin viser efter Lavst Bolle ved denne lejlighed – de fleste om ulykkelig kærlighed.

Året efter opskrev Kristensen teksten til første vers af visen efter aftægtsmand Iver Pedersen i Lind. Han var »en herlig Mand at komme til«, når det gjaldt om at samle gamle viser, siger Kristensen.

Og endelig optegnede Kristensen seks år senere atter visen, denne gang efter den ca. 70 årige huskone Karen Olesdatter, Karup, som i alt meddelte ham 7 viser i 1874-75. Vi ser typisk, at det på landet er de laveste lag, som bærer den mundtlige tradition på dette tidspunkt, ligesom vi næsten intet ved om disse tre mennesker.

Også en anden ting er typisk: Mens Kristensen både optegnede tekst og melodi hos Lavst Bolle, så synes han kun at have optegnet teksten hos Karen Olesdatter. Grunden er utvivlsomt det sammenstød, som Kristensen 1869-71 havde med Berggreen, der havde udtalt sig urimeligt nedsættende om Kristensens melodioptegnelser. De passede ikke ind i Berggreens dur-moll tonalt baserede musiksystem – altså måtte Kristensen være uvidende og umusikalsk!

Intet under at Kristensen efter sit første og sidste personlige møde med Berggreen i maj 1871 måtte konkludere: »Jeg fik det bestemte Indtryk af ham, at han var en gammel Stivstikker, der var forstenet i sine Doktriner og Systemer og aldeles ikke vilde laane Øre til noget andet«. Kontroversen blev til ubodelig skade for folkemelodiindsamlingen i Danmark, fordi den tog modet fra Kristensen i de nærmest følgende år – som vi her ser i forbindelse med Karen Olesdatter.

Lavst Bolles og Karen Olesdatters varianter svarer til hinanden bortset fra, at Karen indskyder et ekstra 2. vers, så hendes sang får fire strofer, hvor Lavsts kun har tre. Da Lavst Bolles tekst er trykt andetsteds, og Iver Pedersen kun har første vers, nøjes jeg her med at bringe Karen Olesdatters tekst sammen med Lavsts melodi:

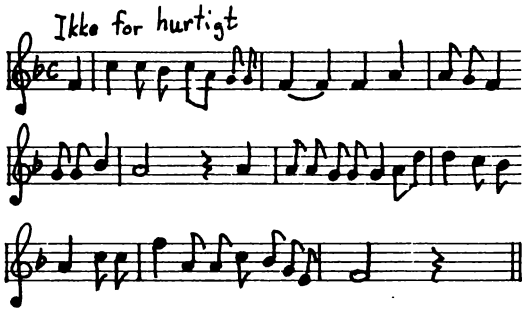

Om det nu saa nyligen regnet har,
de Træer de dripper endnu.
Forleden havde jeg mig en kjæreste Ven,
jeg vild' ønske, jeg haver den endnu.

Saa kom min Kjærest, alt som jeg staar
alt op paa den højeste Klipp'.
Udi Storm og i Slud og i stor Uvejr
stander jeg ham dog alletid til Hjælp.

Hvorfor gaar du saa sørgefuld,
du kan slet intet le?
Ja, det kan jeg se paa din Øjen saa klar,
at du nyligen grædet har.

Om jeg nu saa nyligen grædet har,
hvad kommer det dig ved?
Maa jeg ikke græde for hvem, som jeg vil,
og det foruden dig?

De enkelte optegnelser underkastes en sindrig granskning

Når det nu tilføjes, at Berggreen (uvist hvornår) har optegnet en melodi uden tekst, som er beslægtet med »Det haver så nyligen regnet«-melodien efter en hr. Hansen i nærheden af Varde, og at han mente, det var »formodentlig en Vuggesang« – så har jeg hermed præsenteret de danske indsamlinger af visen i 1800-tallet. Hvad kan der konkluderes heraf?

Indsamlerne har optegnet sangen efter en mundtlig kultur, der har været præget af tradition, men også af lempelig fornyelse – alt efter brugssituationen. Sangen tilhører den gren af almuetraditionen, som man kalder lyriske kærlighedsviser. Sådanne folkelige lyriske viser kan findes langt før 1800-tallet, og det er typisk for de nyere viser, at de anvender udtryksmåder fra de gamle.

I vores tilfælde er det udtryk som: »haver nyligen«, »stander næst«, »ganger ud«, »udi grønnen eng«, »i hvor du end går«. Bestemte situationer går igen i mange af disse viser, f.eks. som her at se noget i den elskedes øjne, at klage over tabet af »den kæreste ven« eller at gå ud i mark og enge, når man er forelsket og bedrøvet. Og selv en så avanceret metafor som parallelliseringen mellem regnen og gråden, mellem naturens og sjælens storme, behøver ikke at vidne om påvirkning fra romantisk kunstdigtning. Lignende parallelliseringer kan findes i nogle af 1700-tallets folkelige lyriske viser, og man kan vel lige så godt tænke sig, at de romantiske digtere på dette punkt er blevet påvirket af en folkelig tradition.

Hvad er nu forholdet mellem de syv danske varianter? Vi vælger Karen Olesdatter som udgangspunkt; hendes variant har 4 vers à fire linier og kan derfor opdeles i 8 to-liniede afsnit, som nummereres I-VIII. De vers, som kun Nielsen og Skalleruplæreren har, benævnes på lignende måde IX-XVI, og forholdet mellem varianterne kan nu opstilles således:

Skallerup-læreren
1. vers: I+IV
2. vers: III+II
3. vers: IX+X

Eline Møller
1. vers: I+IV
2. vers: VI+VIII

H. C. Jessen
1. vers: I+II
2. vers: VII+VIII

Jakob Nielsen
1. vers: V+VI
2. vers: IX+X
3. vers:XI+XII
4. vers: III+IV
5. vers: XIII+XIV
6. vers: XV+XVI

Kristensen/Bolle
1. vers: I+II
2. vers: V+VI
3. vers: VII+VIII

Kristensen/Pedersen
1. vers: I+II

Kristensen/Olesdatter
1. vers: I+II
2. vers: III+IV
3. vers: V+VI
4. vers: VII+VIII

Eline Møllers, Jessens og Kristensen i alt fem optegnelser ligner hinanden ret meget. Selv om i alt fald Eline Møllers og Iver Pedersens synes ufuldstændig, kan man i alle tilfælde skimte en ulykkelig kærlighedstrekant: Den fortvivlede elsker spørger pigen, hvorfor hun har grædt; hun afviser ham imidlertid, fordi hun elsker en anden. Skalleruplærerens tekst synes ufuldstændig og derfor svær at få mening i. Nielsens er den længste af varianterne, og der er faktisk en vis logik i denne opskrift – der ved første øjekast synes meget forvirrende – hvis man tolker den som en lykkelig kærlighedshistorie: Pigen græder, fordi hun tror, at den elskede ikke elsker igen; men han forsikrer hende om sin kærlighed, og de skilles med et godnat. Men selv med denne tolkning er den stadig problematisk. Gråden indgår ikke naturligt i sammenhængen, sidste strofes »godnat« forekommer påklistret, og de andre varianters yderst karakteristiske to første linier er faldet helt væk hos Nielsen.

Med den ringe viden, vi har om brugssituationerne, optegnelsessituationerne og sangerne, synes det svært at komme videre. De tre melodier, som vi kender, har en så stor strukturlighed, at det må være berettiget at tale om slægtsskab. Alligevel trænger det spørgsmål sig på: Er de varianter, der findes hos på den ene side Møller, Jessen og Kristensen og på den anden side Skallerup-læreren og Nielsen, overhovedet udtryk for samme visetype?

På dette sted vil det løse nogle problemer at gå ud over nationalitetsgrænsen. »Det haver så nyligen regnet« er nemlig ikke udtryk for det danske folks nationalkarakter, ja den er formodentlig ingen gang opstået i Danmark!

I Erk og Böhmes klassiske tyske folkeviseudgave findes i hvert fald to tyske visetyper,der har tekst- og melodifællesskab med de syv danske varianter af »Det haver så nyligen regnet«. Den første er flere gange optegnet fra folkemunde med kun ét vers, og da det er dette vers, der genfindes i Danmark, nøjes jeg med at bringe det (som teksten trykkes i 1776):

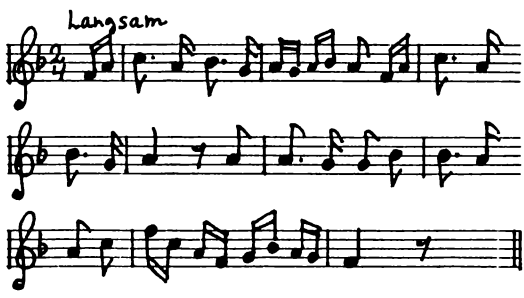

'S is nit lang, dass g'regnet hat,
Die Läubli tröpfeln noch.
Ich hab' e'mal 'n Schätzel g'hat,
Ich wollt', ich hätt' es noch.

Den anden lyder således i en af sine varianter (fra 1778):

Wie kommts, dass du so traurig bist
Und gar nicht einmal lachst?
Ich seh dirs an den Augen an,
Dass du geweinet hast.

Und wenn ich auch geweinet hab,
Was geht es dich denn an?
Ich wein, dass du es weisst, um Freud,
Die mir nicht werden kann.

Wenn ich in Freuden leben will,
Geh ich in grünen Wald,
Da vergeht mir all mein Traurighkeit,
Und leb, wie's mir gefallt.

Mein Schatz ein wackrer Jäger ist,
Er trägt ein grünes Kleid,
Er hat ein zart roth Mündelein,
Das mir mein Hertz erfreut.

Mein Schatz ein holde Schäfrin ist,
Sie trägt ein weisses Kleid;
Sie hat zwei zarte Brüstelein,
Die mir mein Hertz erfreut.

Bist du mein Schatz, ich bin dein Schatzt,
Feinslieb, schön Engelskind:
Komm zu der Heerd, auf grünen Platz,
In Wald, wo Freuden sind.

I øvrigt kan dele af disse to viser genfindes i 2-3 andre viser hos Erk-Böhme, som det er typisk for mundtlig tradition.

Det er et meget kompliceret billede, der viser sig, når man prøver at spore oprindelsen og overleveringsforholdene for »Det haver så nyligen regnet«. De to tysksprogede viser, jeg har trukket frem her, synes at stamme fra Sydtyskland og Schweiz, hvor de i hvert fald kendes midt i 1700-tallet, men om de også kan findes i andre lande i dette århundrede, ved jeg ikke. Hvis ideen om den sydtyske eller schweiziske oprindelse er rigtig, må de herfra være kommet til Danmark, og hvordan det er foregået, må ligeledes forblive et åbent spørgsmål. Der er mange muligheder, fordi det ikke behøver at være sket ved rent mundtlig overlevering. (Begge tyske viser kendes i flyvebladstryk og i trykte visebøger – og det kan i øvrigt nævnes, at Goethe brugte »Wie kommts. . . .« som forlæg for sit digt »Trost in Thränen«, 1804). En del tyder dog på, at visen er kommet til Danmark gennem Sønderjylland – måske med danske og tyske soldater som mellemled?

Vi må slå os til tåls med at konstatere, at i alle danske varianter pånær Nielsens findes teksten fra første vers af »Es ist noch nicht lang, dass' g'regnet hat« (med skemaets betegnelser ovenfor: I+II), og at seks af varianterne har stoffællesskab med »Wie kommts . . .« (V, VI, VII, IX). Andet stof kan ligeledes være tysk. Nielsens afsluttende godnat findes f.eks. i en anden variant af »Wie kommts . . .« – men disse ligheder kan også være tilfældige. Ikke bare dele af teksterne, men også en beslægtet melodi, genfindes jo i Danmark. Der synes altså at være tale om, at i dansk tradition er (mindst) to viser løbet sammen. (I øvrigt synes motivet med ulykkelig kærlighed at være det mest almindelige i de tyske varianter).

Når »Folkeviserne« var indsamlet blev de underkastet nøjere forskning, så de i passende form kunne formidles tilbage til folket. Viserne blev »fornyede i gammel Stil« – som det hed med et herligt udtryk, der rammer sagen på en prik, på titelbladet af Svend Grundtvigs populære balladeudgave 1867. Reelt var det imidlertid næsten udelukkende middelalderballaderne, forsk-

ningen gjaldt – af grunde, som jeg har skitseret tidligere. Når det drejede sig om nyere viser, indskrænkede »forskningen« før en evt. udgivelse sig oftest til at tilpasse tekst og melodi til det dannede øre – og til det borgerlige ideal om »folket«.

»Det haver så nyligen regnet« blev første gang offentliggjort i Berggreens Folke-Sange og Melodier, fædrelandske og fremmede, 2. udg., I, 1860. Teksten er efter Eline Møllers optegnelse (kun let ændret). Melodien har vi jo kun i Berggreens egen optegnelse, så her er vi afskåret fra at kigge ham i kortene. Jakob Nielsens tekst og hans to melodioptegnelser ignoreres derimod helt. (Skallerup-lærerens og Jessens tekst har Berggreen vel ikke kendt). Og så er melodien udsat for pianoforte af Berggreen selv i smukkeste romantiske folketone med ufuldkomne noneakkorder, formindsket septimakkord, kromatisk basgang og det hele – en lille perle i dén genre!

Allerede året efter offentliggjorde Svend Grundtvig den tidligere omtalte »gendigtning« af sangen i tillægget til 5. udg. af Boisens sangbog, hvor som nævnt kun en fjerdedel af teksten går tilbage til Eline Møller/Berggreen, og resten er fri digtning.

Man mærker i den patetiske omdigtning fader Grundtvigs ånd; men det, der først og fremmest frapperer, er, at visens trekant er forvandlet til en lykkelig monogam kærlighed, hvor pigen græder, indtil elskeren lover at ægte hende, så »Du er min, som for evig jeg er din«. Sangen har nu også fået en særlig titel: *Stævnemødet.*

Boisens sangbog var mellemkrigstidens vigtigste sangbog, og også i tredie udgave af Berggreens »Folkesange og Melodier« (1869) optoges Grundtvigs omdigtning – sideordnet med Eline Møllers version. Faktum er, at Svend Grundtvigs omdigtning for den brede offentlighed snart kom til at overskygge Eline Møllers version som folkeviseversionen af »Det haver så nyligen regnet«, og det gælder den dag i dag.

Visen må have tiltalt det københavnske borgerskab. Den stærkt folkeviseinteresserede Henrik Rung, Cæciliaforeningens stifter og dirigent, udarbejdede et romanceignende klaverakkompagnement, og visen blev opført af en solist ved en af foreningens koncerter 3. marts 1869 med dette akkompagnement. Hvor Svend Grundtvigs version er en patetisk hyldest til det monogame ægteskab, er det, som Cæciliaforeningens program uden blusel blot kalder »Dansk Folkemelodi«, her udartet til den rene mandschauvinisme. Hvor er hun sød når hun græder!

Det haver saa nyligen regnet,
Og fra Træet det drypper endnu;
  Men i Regn og i Blæst,
  I en rigtig Sydvest
Huer Skoven mig alletider bedst.

Jeg læser det grant i dit Øie,
At du haver saa bitterlig grædt;
  Men i Regn og i Blæst,
  I en rigtig Sydvest
Tørres Øiet dog alletider bedst.

Ja, lider du Sorrig og Møie,
Og din Ven haver krænket dit Sind,
  Da i Regn og i Blæst,
  I en rigtig Sydvest
Magter Sorgen du alletider bedst.

Også sangforeninger, seminarier o.l. skulle have deres behov dækket, så allerede i 1869 udgav sanglæreren Carl Mortensen et arrangement for trestemmigt mandskor, og i 1884 udgav Berggreens efterfølger som sanginspektør, Viggo Sanne, et arrangement for firestemmig mandskvartet.

I 1875 havde Holm og Tofte udgivet Svend Grundtvigs version tostemmigt til skolebrug. Så mangler vi næsten kun skytteforeningerne. Her optræder Svend Grundtvigts version allerede i førsteudga-

Åsum Skytteforening. Foto 1872. Skytteforeningerne havde som så mange andre sammenslutninger egen sangbog, nemlig Joh. Speyers Skyttesangbog. Sv. Grundtvigs omdigtning af Det haver så nyligen regnet blev optaget allerede i førsteudgaven 1866.

ven af Speyers skyttesangbog i 1866 – med tilhørende én- og tostemmig melodiudgave. Eline Møllers tidligere omtalt nevø, M. T. Bredsdorff, er nu med til at nyttiggøre de indsamlinger, han selv havde deltaget i, for han er medudgiver af disse melodisamlinger.

Tang Kristensen lod i Jyske Folkeminder, XI (1891), trykke, hvad der nærmest er en blanding af optegnelserne efter Karen Olesdatter og Lavst Bolle. Men hans bestræbelser på at lade underklassens egen kultur komme til ære og værdighed, har haft svære odds mod al denne omklamring. I forordet til det nævnte værk fortæller Kristensen, at da han – der allerede dengang havde vist, at han var landets mest fremragende samler – i 1871 besøgte Svend Grundtvig i København, sang fruen »Det var en lørdag aften« og »Det haver så nyligen regnet« for ham, begge i Grundtvigs omdigtede versioner. Skolelæreren fra Gjellerup skulle sandelig høre, hvad en rigtig folkevise var!

I 1890 lavede skolemanden og historikeren Johan Ottosen det ældgamle trick med at skrive en ny politisk tekst til en kendt og elsket vise. Han skabte herved, hvad der i dag nok er den mest kendte version af »Det haver så nyligen regnet,« – oprindelig skrevet til en fest for besøgende sønderjyder i København.

Jeg tager ikke i betænkning, at kalde Ottosens omdigtning, der nu har fået titlen Ventetiden, for et næsten genialt stykke politisk agitationskunst. Det geniale ligger i den måde, hvorpå sangen gennem bevidste og ubevidste virkemidler lader det folkeviseagtige, det nationale og det kristne virke sammen hos den syngende. Ottosens version sammensmelter med størst mulig effekt træk af folkevise, national kampsang og salme.

Ottosen overtager folkevisens melodi, men kun direkte to af dens tekstlinier. Det er dog visens to første linier, hvorved associationen entydigt skabes. Men at det er folkevisen i Svend Grundtvigs »gendigtning«, der associeres til, ses af, at Ottosen overtager Grundtvigs syv-liniede strofeform – hvis struktur han så strammer ved at lade alle linier rime (xyxyzzz). Det folkeviseagtige viser sig i øvrigt først og fremmest ved, at Ottosen bevarer naturbilledet af regn og storm og udbygger det yderligere. »Aarets Løb har sin Lov«, og den lov følger digtet: Først efterårsstormene, men derpå drejes billederne:

Det har regnet – men Regnen gav Grøde,
det har stormet – men Stormen gjorde stærk,

og efter den øde vinter »saa de Vaarkraftens spirende Værk« – og vi aner, at en forjættende sommer er forude. Det folkeviseagtige og folkelige præg understøttes af ordsprogsagtige sentenser:

For de gamle, som faldt,
er der ny overalt,

af bogstavrim (»de kan lokke med Løfter

og med Løn«), af parallellismer:

Og de trode, at Hjertebaand kan briste,
og de trode, at glemmes kan vor Ret.

Og af gammeldags sprogformer:

viger ej ud af Spor,
for vi kender det Ord.

Men næsten umærkeligt sammensmeltes det nationalistiske med folkevisens naturbilleder. Det sker straks i 1. strofe med markeringen af den anti-tyske tendens (»Frø af Ugræs er føget over Hegnet«), og i 4. strofe forsvinder alle sociale og politiske forskelle til fordel for fælles sprog, fælles fane og fælles vilje! 5. strofe slutter ringen gennem en tilbagegriben til folkevisens to første linier, og sangens konklusion kan nu formuleres gennem en henvisning til Esajas' ord: »Det har slet ingen Hast for den, som tror« (Es. 28,16).

Ottosens virkemidler må have fungeret både bevidst og ubevidst. Fra Svend Grundtvigs version har gråden måske svinget med som en baggrundstone, og i hvert fald må det have været oplagt at overføre Grundtvigs monogame kærlighed på forholdet mellem Sønderjylland og Danmark. Ingen trekanter her!

Ottosens version blev allerede i 1891 optaget i tillægget til sønderjydernes berømte »blå« sangbog, og fik som bekendt en mægtig betydning i Sønderjylland. I 80'erne var tyskerne igen begyndt at bruge en gammel forordning fra 12. juli 1865, som forbød »afsyngelsen af danske sange, for så vidt samme er af fornærmeligt eller ophidsende indhold i national henseende«, og da den blå sangbog udkom i ny udgave 1899, var der ud for 24 sange markeret, at de hørte til de forbudte sange – herunder Ottosens sang.

Det var dog kun afsyngelsen, som forordningen forbød. Men i forbindelse med Köller-politikkens benhårde repression omkring århundredeskiftet gravede tyskerne i 1903 endnu en gammel forordning frem, hvori også »...afsætningen af danske viser, for så vidt disse er af fornærmeligt eller ophidsende indhold i politisk henseende«, blev forbudt.

Det var et groft overgreb i betragtning af, at det ikke var hjemlet i den tyske presselov, og det fik det danske rigsdagsmedlem Jens Jessen til at udtale i rigsdagen, at skønt forordningerne vedrører henholdsvis afsyngningen af sange og afsættelsen af digte, som kan synges,

»saa fastslaar Landretten ikke des mindre, at selv om et Digt ikke har nogen Melodi og saaledes ikke kan synges, saa er det dog en Sang, hvis afsætning straffes. Det forekommer ogsaa, at Folk straffes, kun fordi Melodien spilles; det er saa en Sang uden Tekst, og det andet var en Tekst uden Melodi. Nu mangler kun, at vi ogsaa straffes for Sange uden Tekst og uden melodi . . .«

Da der i 1905 blev lagt sag an mod forhandlerne af den blå sangbog, udtalte anklagerens vidne i Haderslev ret: »Denne sangbog er det farligste agitationsmiddel, danskerne ejer«.

Den brug, der er gjort af »Det haver så nyligen regnet« i vort århundrede, er bedre kendt. Med de fem indsamlinger, med Berggreens klaverledsagede offentliggørelse, med Svend Grundtvigs »gendigtning«, Rungs romanceudsættelse, de flerstemmige korudsættelser og Ottosens politiske omdigtning, var kortene givet til det 20. årh.

Sangen har været brugt af de forskellige grupper i mange mærkelige udgaver. Lige fra det pæne borgerlige hjems Danmarks Melodibog (bd. 1 & 5) over skillingsviseproducenten Julius Strandbergs Danmarks syngende Mand paa Bølge og Land (bd. 4) til Arbejdersangbogen (der i 1974-udgaven præsterer det kunststykke, at lade Svend Grundtvigs 1. vers indgå som 1. vers i Ottosens version). Sangens vandringer er mere komplicerede og uoverskuelige end tidligere. Efter at være kommet på tryk er

både Svend Grundtvigs og Ottosens version gået ud i den mundtlige (eller delvis mundtlige) overlevering, som skriftlige optegnelser og båndoptagelser på Dansk Folkemindesamling bevidner. Men ud over sangbøger og levende sang har naturligvis ikke mindst plademediet og radioen stået centralt; jeg har fundet visen på over tyve forskellige plader.

Mest smertefrit har visen i det 20. årh. føjet sig ind i den nationale højskolesangtradition, og dermed har det nationalistiske aspekt i folkevisebegrebet haft overtaget, hvor begrebet folk bruges i betydning »nation« og ikke, som det i dag er almindeligt, i betydningen »dem, der ikke har magten«.

Ser vi kronologisk på det, har interessen for visen haft en opblussen på tre tidspunkter i det 20. århundrede. Det første tidspunkt er ikke overraskende omkring Genforeningen i 1920. Her benyttede blandt andet Wilhelm Hansen lejligheden til at tjene lette penge ved at udgive Rungs romancelignende akkompagnement med dobbelt tekst idet Ottosens version var indlagt som løsblad sammen med Cæciliaforeningens tekst (stadig blot betegnet som »Dansk Folkevise«). Det andet tidspunkt er under og efter 2. verdenskrig, hvor Ottosens anti-tyske strofer pány fik højeste aktualitet. Denne periode i sangens historie forbinder de fleste vist især med alsang og Aksel Schiøtz. Endelig har sangen fået en renaissance i 70'erne.

Når sangen igen er blevet populær i 70'erne, er det betinget af kampen mod EF, af krisen og af den heraf følgende interesse for dansk kultur, som den f.eks. yttrer sig i den almindelige folkemusikrevival. Her lurer imidlertid en fare for at falde i armene på nationalisme og nyromatik, hvis kampen mod EF overbetoner danskheden på bekostning af sociale og klassemæssige forskelle (som visse tendenser i Folkebevægelsen mod EF), eller hvis folkemusikdyrkelsen bliver en rent tilbageskuende dyrkelse af landbobefolkningen i forrige århundrede.

Når netop denne sang er blevet populær i 70'erne, tror jeg ikke, det kun skyldes teksten, men i lige så høj grad melodiens særegne blanding af noget vemodigt (de sukkende ottendedele, de mange forudhold/forslag) og noget sejrssikkert (afslutningens fanfarelignende treklangsbrydninger).

Artiklen her må i øvrigt ikke tages som udtryk for en forargelse over, at man ændrer Lavst Bolles, Karen Olesdatters og alle de andres sange og bruger dem på en anden måde, end de selv gjorde. Folkemusik og folkesang har altid ændret sig gennem brugen, og det er hensigten med denne brug, der må afgøre, om vi synger med.

Den bevægede skæbne, som »Det haver så nyligen regnet« har haft, sætter folkeviseideologien i relief. For det første kunne sangen ikke føres tilbage til middelalderen. Derfor kunne det ikke indgå som ideologisk samlingsmærke for gårdmænd og grundtvigianere i 1800-tallet på linie med »Danmarks gamle Folkeviser«, derfor tiltrak den sig ikke videnskabelig interesse, og derfor følte man frit slag til at omdigte den og tilpasse den borgerlig musikkultur. For det andet har sangen aldrig levet »uberørt« i folkemunde, men i stadig forandring og i vekselvirkning med digtere og komponister, flyveblade og sangbøger samt i vort århundrede – elektroniske massemedier. For det tredie er det gået i glemmebogen, at sangen, da den blev optegnet i Danmark, var udtryk for en ganske bestemt musikkultur, nemlig den landlige underklasses, og ikke for hele befolkningens fællesskab. Og endelig illustrerer sangens formodede sydtyske eller schweiziske oprindelse, at denne folkesang ikke kun er udtryk for noget nationalt dansk.

PS. Forfatteren modtager med glæde supplerende oplysninger om sangens historie.

Boganmeldelser

Bogen om Olgerdiget

Hans Neumann: Olgerdiget – et bidrag til Danmarks tidligste historie. Skrifter fra Museumsrådet for Sønderjyllands amt, 1, Haderslev 1982.

Bogen om Olgerdiget blev Hans Neumanns sidste og væsentligste bidrag til Danmarks tidligste historie. Den handler om forfatterens sønderjyske hjemstavn og tager helt konkret sit udgangspunkt i en smal landstrimmel mellem Urnehoved sydvest for Åbenrå og Gårdeby syd for Tinglev. Her strakte Olgerdiget sig engang igennem landskabet – kun afbrudt af søer og sumpe – således som det endnu i begyndelsen af 1800-tallet kunne iagttages i den uopdyrkede hede, og som det siden blev genfundet ved arkæologiske udgravninger.

I ni somre – fra 1963 til 1972 – foretog Neumann minutiøse undersøgelser af dette forhistoriske anlæg, og i de følgende ni år var han beskæftiget med at besvare de spørgsmål, som Olgerdiget stillede til ham. Det førte ham langt udenfor den lokale, arkæologiske arbejdsmark og langt ind i det grænseland mellem forhistorie og historie, der er så fascinerende og farligt at betræde. Thi for Neumann blev Olgerdiget en nøgle til at forstå de politiske hændelser, der fra det 2. til det 10. årh. fører frem til den danske stats tilblivelse. Sådanne hændelser afsløres ikke umiddelbart af et arkæologisk fundmateriale, og de sparsomme, historiske kilder, der kan belyse forholdene i datidens Norden, bliver da igen engang fremdraget, analyseret og fortolket, ligesom hjemlige forhold stadig sammenholdes med en nok så afklaret politisk udvikling i Syd- og Vesteuropa. Det er handlingsmættede århundreder, der her er tale om, hvor kontinentalgermanske stammer samler sig i stadig større forbund for endeligt at gøre op med det vestromerske rige og etablere sig i nye statsdannelser, og hvor jyder, angler og saksere på tilsvarende måde invaderer og bosætter sig på de britiske øer. Alt dette danner baggrund for og bidrager til den historiske rekonstruktion, som i det foreliggende arbejde bygges op omkring resultaterne af ni somres udgravningsarbejde.

Olgerdiget er over den nævnte 12 km lange strækning blevet undersøgt i en række udgravningsfelter. De dækker naturligvis kun en beskeden del af det samlede forløb, men tegner et ensartet billede af anlæggets konstruktion. Mod vest består det af 3-5 parallelt løbende palisaderækker, dannet af tætstillede stammestykker af egetræ. Nogle meter øst her for findes en bred og flad grav, og langs dennes østside er der enkelte steder iagttaget spor af en lav vold, der vel er dannet af den opkastede jord fra graven. Anlægget er ikke i denne udformning blevet til på een gang, idet de yderste pælerækker og måske også grav og vold repræsenterer senere forstærkninger og udbygninger af spærringen, men ensartetheden i anlæggets konstruktion må tale for, at det i sin første skikkelse er blevet etableret som en helhed og på ret kort tid. En landspærring, hvor alle tilgængelige arealer mellem vådområderne er dækket af palisader. Det anslås, at der ialt er medgået 90.000 egestammer til det samlede palisadeværn, og selvom dette i etableringsfasen kun har omfattet en enkelt pælerække, er der da tale om et anlægsarbejde, der i træforbrug og arbejdsindsats modsvarer den sene vikingetids største entreprenørarbejder: Trelleborg, Ravning-

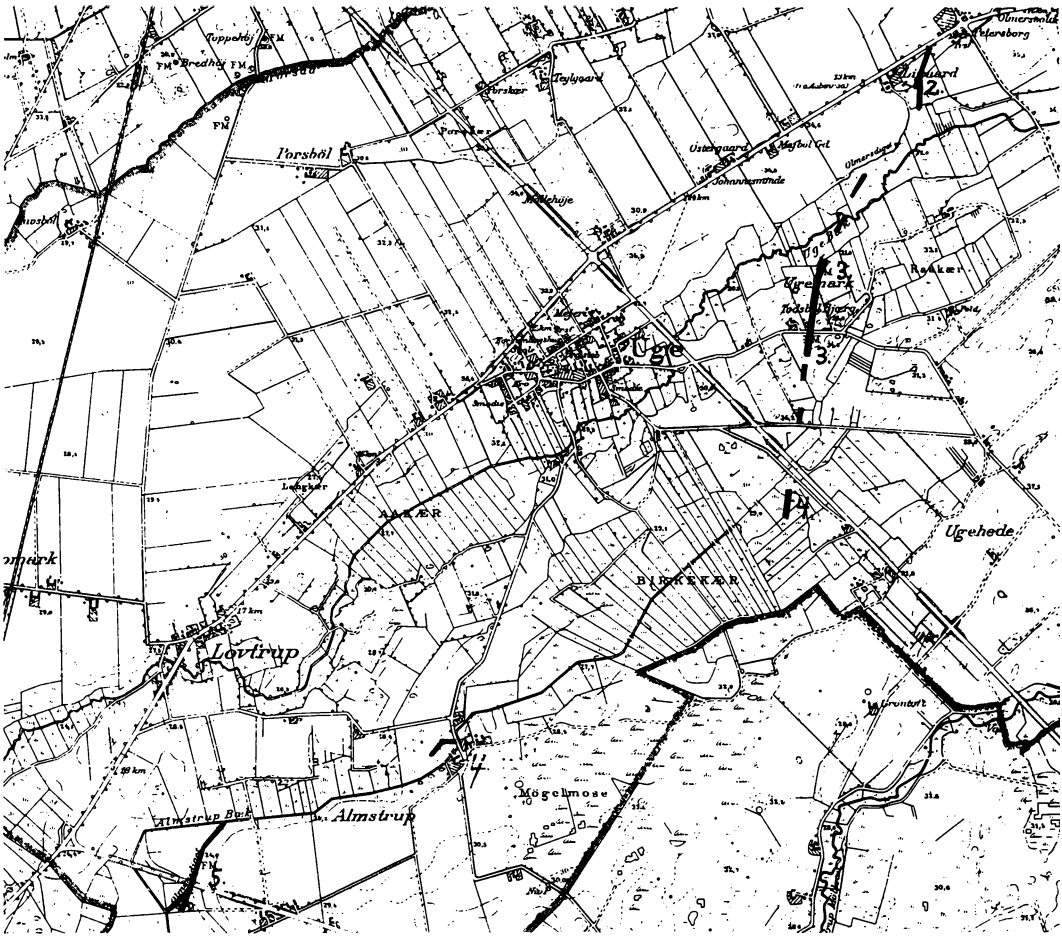

Kort over fire afsnit af udgravningen af Olgerdiget: Nordøst og øst for Uge ligger afsnit 2-3-4. Derefter drejer diget mod vest og sydvest og ved afsnit 5 mod syd og fortsætter øst om Tinglev.

broen m.fl. Med Olgerdiget befinder vi os imidlertid i den romerske jernalder, thi selvom de foreliggende C 14-målinger ikke giver nogen entydig tidsbestemmelse, er det sandsynliggjort, at palisadeværnet er opført i det 2. årh. e. Kr. og er blevet udbygget og vedligeholdt igennem flere århundreder.

For en nutidig betragtning er det ikke umiddelbart indlysende, at dette palisadeværn vender fronten imod nordvest og således må være bygget af de folk, der boede øst og syd herfor; men en nøje analyse af dets placering i landskabet taler stærkt for en sådan tolkning, og i overensstemmelse hermed kan Neumann påpege nære ligheder mellem Olgerdigets konstruktion og det grænseværn, hvormed romerne i det 2. og 3. årh. søgte at konsolidere deres grænser imod germanerne. Også her er det palisaden, der markerer grænsen – senere udbygget med en bagved liggende vold og grav. Det er ganske ambitiøst, at en befolkningsgruppe i det sydøstlige Sønderjylland tog den netop opførte limes-befæstning som forbillede, da den engang i det 2. årh. ønskede at markere sit territoriums nordvestgrænse. Olgerdiget var næppe – sålidt som den romerske limes-befæstning – tænkt som et egentligt forsvarsværk, hvor-

fra militære angreb skulle afværges; men det kunne vanskeliggøre overraskelsesangreb og muliggøre en overvågning af grænsen og den legale færdsel, der herved ledtes hen til kontrollable passager.

Etableringen af en sådan grænsespærring i det østlige Sønderjylland er for såvidt ikke overraskende ved overgangen til den yngre romerske jernalder; thi de store våbenofre i en række vestfynske og østjyske moser udpeger netop Lillebæltsområdet til en »kampzone« i tiden fra 2. til 5. årh., og de giver tillige indblik i ganske betydelige hærenheders organisation og specialiserede udrustning. Pælespærringerne ved indsejlingen til Haderslev fjord hører også denne tid til, og i det øvrige arkæologiske fundmateriale tegner der sig netop nu en kulturgrænse, der overensstemmer med Olgerdigets forløb.

Det har længe været erkendt, at fundene fra den romerske jernalder – og især på den jyske halvø – deler landet op i en række kulturområder, hvor bl.a. gravskikkene og den keramiske produktion fremviser umiskendelige lokale særpræg, og man har undertiden identificeret sådanne områder med forskellige – omend oftest anonyme – folkestammer. Nok så ofte foretrækkes dog en mere neutral betegnelse for et sådant område: bebyggelses- eller samkvemsområde (Siedlungs- eller Verkehrsgebiet), da man sandt at sige ikke ved, hvor vidt fællesskabet strakte sig etnisk, religiøst og politisk. I ældre romertid udgør Syd- og Sønderjylland, fra Skjern å til Ejderen, eet sådant homogent bebyggelsesområde, men frem gennem yngre romertid noterer man sig i såvel gravskik som keramikproduktion væsentlige forskelle mellem områdets nordlige og sydlige del, og fundbilledet i den sydlige del knytter i dette senere tidsafsnit området nærmere til de fynske øer end til det jyske naboområde. Det er grænsen hertil, der markeres af Olgerdiget og længere vestpå af Vidåen.

Dette er da i korte træk det arkæologiske udgangspunkt for Neumanns videregående, politisk-historiske studier. Udgravningsresultaterne er alsidigt fremlagt og dokumenteret og gør egentlig kun i tre henseender krav på supplerende undersøgelser.

For det første afsluttes Olgerdiget sydvest for Urnehoved, hvor et senere (?) voldanlæg »Skansen« dækker det senere (?) hærvejsforløb. Selvom man med Neumann antager, at den nord-sydgående færdsel i ældre jernalder fulgte de samme spor i terrænet vest om Urnehoved, som efter alt at dømme har været anvendt i sten- og bronzealderen, forekommer det stadig uforståeligt, at grænsespærringen har tilladt en så åbenbar blottelse imod nord.

For det andet er der et påfaldende misforhold mellem udgravningens resultater og de beskrivelser, der haves af Olgerdiget, dengang det endnu lå iøjnefaldende og tilgængeligt i heden. Outzen og J. N. Schmidt taler begge om en kraftig jordvold, der imod øst (!) følges af en bred grav, og det er svært at godtage, at de begge – lokalkendte som de var – skulle have taget fejl af verdenshjørnerne; men Neumann har selvsagt kun kunnet beskrive, hvad han så. Nye geofysiske analysemetoder skulle imidlertid (hvis de ellers holder, hvad de synes at love) gøre det muligt at konstatere, om der på et givet sted har været opført en gravhøj eller en jordvold, selvom senere pløjning har slettet alle spor, og det ville da være spændende at tage disse metoder i brug på udvalgte steder af Olgerdiget.

For det tredie bør man lejlighedsvis udtage en række supplerende prøver til C 14-analyse og dendrokronologisk bestemmelse, thi så meget afhænger af anlæggets datering, og en præcisere tidsbestemmelse end den foreliggende skulle i dag være indenfor rækkevidde.

Med hensyn til det øvrige arkæologiske

Fotografi fra den kraftigt byggede palisade 2. Udgravning 1968.

kildemateriale fra ind- og udland, der inddrages i arbejdet, repræsenterer det i højere grad velkendt stof, som Neumann dog i alle tilfælde underkaster en kritisk vurdering, der både supplerer og verificerer tidligere iagttagelser. Det gælder ikke mindst gennemgangen af det lerkarmateriale, der illustrerer ligheder og forskelle indenfor det syd- og sønderjyske område i henholdsvis ældre og yngre romertid. Her er der tale om væsentlige og nye iagttagelser, der korrigerer grundlaget for erkendelsen, og det ville da have været dejligt, om bogen havde fremlagt en tilsvarende analytisk behandling af langt videre dele af jernalderens fundmateriale fra det undersøgte område. Ingen var mere fortrolig hermed end Neumann. Det kunne måske have afklaret problemer omkring jernalderens vejforløb, thi det er dristigt at forudsætte, at bronzealderens veje uændrede er i brug; det kunne have belyst de fynsk-sønderjyske relationer i yngre romertid, der tillægges så afgørende betydning; og det kunne måske – som det i den seneste tid er gjort i andre dele af landet – have kastet nogle lysstrejf over den sociale differentiering i det samfund, der magtede at gennemføre et anlægsarbejde af så vældige dimensioner. Alt dette er indenfor arkæologiens muligheder.

Neumann havde imidlertid – historiker, som han også var – helt andre intentioner med bogen om Olgerdiget. Selvom han ikke i almindelighed accepterede det synspunkt, som Kossinna formulerede i 1911, at skarpt afgrænsede, arkæologiske kulturprovinser altid er identiske med folkestammer, fandt han i det foreliggende materiale stærke indicier for, at de to kulturområder i Syd- og Sønderjyllands yngre romertid må opfattes som stammeområder i lighed med dem, der er kendt og beskrevet i den

del af germanernes verden, der grænsede op til romerriget. Den befolkning, der stod bag Olgerdigets etablering, udbygning og vedligeholdelse, må have været knyttet sammen i en så fast, politisk organisation, at fælles anliggender har kunnet planlægges og ledes af en central myndighed, og nødvendigheden af en grænsespærring af så betydelige dimensioner må vel forudsætte en lignende politisk effektivitet i de naboområder, som man beskyttede sig imod. Neumann identificerer de to befolkningsgrupper nord og syd for Olgerdiget med henholdsvis jyder og angler, således at forstå, at jyderne i ældre romertid dominerede hele området fra Skjern å til Ejderen, medens anglerne i det 2. årh. trængte dem tilbage nord for den grænse,der markeres af Olgerdiget og Vidåen. Da fundene i Angleområdet som nævnt viser slægtsskab med fynsk fundmateriale, antydes det, at Anglernes tilstedeværelse i området kan være resultatet af en østfra kommende invasion.

Der er ikke mange litterære holdepunkter for denne identifikation. Jyderne (eudoser, euducier eller – ved en formodet fejlskrivning hos Ptolemæus – fundisier) nævnes lejlighedsvis sammen med kimbrer og haruder som beboere på den jyske halvø, ligesom Tacitus (1. årh.) opregner jyder og angler iblandt de stammer, der dyrkede Nerthus, hvis helligdom fandtes på en ø i oceanet (Østersøen?). Hos Ptolemæus (2. årh.) er anglerne imidlertid lokaliseret til Thüringen, hvortil stammenavnet fremdeles er knyttet i det 7. årh., og spørgsmålet om anglernes oprindelse har derfor givet anledning til megen og lærd debat, hvor sprog- og stednavneforskere har engageret sig foruden arkæologer og historikere.

Da de germanske folk ofte befandt sig på vandringer (eksemplerne herpå er legio), og da det næppe altid var hele folkeslag,der begav sig af sted, bør det næppe undre så meget, at samme stammenavn optræder forskellige steder på Europakortet, og da slet ikke, når de klassiske forfattere åbenbart kun har haft vage forestillinger om de stammer og steder, der omtales. Neumann gør imidlertid her som overalt i bogen grundigt rede for alle divergerende synspunkter, og man må vel følge ham i den konklusion, at de angler, der i 5. årh. deltager i togene mod England, må formodes at have været en befolkning med kendskab til havsejlads og adgang til Nordsøen. Disse betingelser er til stede i det nuværende Angel med tilgrænsende dele af Sønderjylland, og en lokalisering af anglerne hertil finder støtte i en sen engelsk kilde, idet Beda (7. årh.) oplyser, at anglerne forud for invasionen var bosat mellem sakserne og jyderne.

Men hvad Beda i det 7. årh. fortæller om anglerne i det 5. årh., siger selvsagt kun lidt om disses færden og bosættelse i årtusindets begyndelse, og hvis man – som Neumann – tager Tacitus' udsagn (1. årh.) til indtægt for en placering af anglerne i Jylland, jævnsides med jyderne, må man samtidig acceptere, at de da udgjorde en del af det homogene bebyggelsesområde, der på den tid strakte sig fra Skjern å til Ejderen. Det udelukker selvsagt ikke, at de i 2. årh. kan have tiltvunget sig herredømmet over den sydlige del af området og ved den lejlighed har befæstet deres nordgrænse, men herom meddeler de historiske kilder intet – ligeså lidt som de støtter tanken om en angelsk invasion østfra.

Denne invasionsteori er da også knyttet til en anden folkestamme, hvis introduktion på den historiske arena har interesseret danske historikere nok så meget. Det er danerne, om hvilke Jordanes (6. årh.) fortæller, at de var udgået fra sveernes stamme og fordrev herulerne fra deres bosteder. Om herulerne ved vi bl.a. at de fra det 3. årh. flakker ret hjemløse om på kontinentet, indtil en del af stammen – efter et nederlag på Balkan i 505 – får lov til

at slå sig ned i Illyrien, medens andre begynder en tilbagevandring imod nord. Om denne vandring fortæller Prokopius, der ligeledes skriver i 6. årh. og altså er ret tæt på de skildrede begivenheder. Man følger her herulernes vej op gennem Polen og Nordtyskland. »Derefter drog de hastigt forbi danerne, uden at disse barbarer gjorde dem nogen fortræd, og kom til havet«. Så indskibede de sig og bosatte sig siden på den skandinaviske halvø i nærheden af göterne. Denne vandringshistorie kan vel sandsynliggøre, at herulerne oprindeligt – og altså før det 3. årh. – har været bosat i det sydskandinaviske område, at der fremdeles var et spændt forhold mellem dem og de daner, der i sin tid havde fordrevet dem, samt at disse daner i begyndelsen af det 6. årh. besad landområder i den sydligste del af den jyske halvø. I det arkæologiske materiale fra Danmark ligesom i stednavnenes fordeling har man med flid søgt at påvise vidnesbyrd – ikke altid særligt pålidelige eller kronologisk sammenfaldende – om en østfra kommende invasion af daner, der i de første århundreder af vor tidsregning tager landet i besiddelse. Mosefundenes vidnesbyrd om militære aktiviteter omkring Lillebælt i 3.–5. årh. skulle i så fald markere den kampzone, hvor danernes fremtrængen mod vest for en tid blev afvist, og Neumann føjer nu hertil sine væsentlige vidnesbyrd om et sønderjysk stammeområde, hvis materielle kultur antyder forbindelser østover, og hvis befolkning hastigt gennemførte en grænsespærring imod nord.

Sammenfatter man nu disse vidnesbyrd i en historisk rekonstruktion, er »kulturskiftet« i Sønderjylland da et resultat af danernes fremtrængen. Det er dem, der i 2. årh. etablerer et brohovede på østkysten og befæster grænsen imod det Jylland, der ikke så let lod sig løbe over ende, og det er dem, der siden udvider deres territorium tværs over halvøen. I overensstemmelse hermed omtaler frankiske kilder fra det 6. årh. jyderne og danerne som to selvstændige folkeslag indenfor frankerkongens interessesfære, og historiens første navngivne dansker, kong Chochilaicus, bliver samtidig bemærket, fordi han omkring 515 blev dræbt på et røvertogt til den galliske kyst. Men hvor bliver anglerne af i denne historie? De lader sig kun indpasse heri, hvis man antager, at angler og daner er synonyme begreber – at anglerne er een af danernes stammer, eller at de daner, der erobrede det sydlige Sønderjylland, tog navn efter den lokale befolkning og det landskab, der hedder Angel. Måske den sønderjyske del af Danerriget for en tid var selvstændigt – et Anglerrige? I Ottars og Wulfstans rejsebeskrivelser (kort før år 900) skelnes der mellem syddaner i Jylland og norddaner på øerne og fastlandet (Skåne og Halland), og denne sondring kan da eventuelt afspejle samtidige eller forgangne politiske realiteter. Alt dette er imidlertid spekulationer på et såre spinkelt grundlag, og når Neumann insisterer på at identificere Olgerdiget med anglerne, er det da kun begrundet i stednavnet Angel, i Tacitus' vage udsagn og – ikke mindst – i de tilbageslutninger om anglernes oprindelse, som engelske kilder giver ham anledning til; thi med jyders, anglers og saksers invasion af de britiske øer i det 5. årh. får disse stammebegreber et nyt og lidt mere håndgribeligt indhold.

Jyderne fører for så vidt en skyggetilværelse i dette hændelsesforløb, thi de har – som Neumann bemærker det – forsømt at skrive deres egen historie. Og iøvrigt indlemmes deres besiddelser ret snart i det saksiske Sydengland. I Kent, der af Beda udpeges som jydernes kolonisationsområde, har man imidlertid i de seneste årtier påpeget elementer i det arkæologiske fundmateriale,der knytter forbindelser til Jylland eller i hvert fald til Sydskandinavien, og i de litterære kilder mener Neumann

også at finde mindelser om det jyske herredømme,selvom angelske og saksiske historikere bevidst synes at have fortrængt oplysninger herom. Det, der især optager Neumann i disse afsnit af bogen, er imidlertid den sagntradition, der indeholdes i de oldengelske kongelister og skjaldedigte, thi en lignende tradition genfindes senere hos Sven Aggesøn og Saxo, og det må da antages, at den engelske og danske sagntradition har en fælles baggrund i det kulturområde – mellem jyder og sakser – hvorfra Anglerne er udgået.

I Widsith-kvadet, der er nedskrevet på vestsaksisk i det 10. årh., men rummer så mange angelske ordformer, at det må have eksisteret i en oprindeligere angelsk udgave, finder Neumann yderligere indicier for, at dele af digtet må være blevet til før anglernes udvandring til de britiske øer. Af 31 stammer og steder,der omtales i digtet og som det er muligt at identificere, er de 29 knyttet til Nordsøen og Østersøen, hvis fjerneste egne er skjalden bekendt, medens digtets omfattende nordeuropæiske beskrivelser end ikke omtaler Irland. Og i digtets opregning af skelsættende kampe og sejre nævnes invasionen i England ikke med eet ord. Eet af versene handler derimod om den kong Offa, der styrede Angel, og som endnu som dreng vandt sig det største kongerige. Med »eet sværd« eller »med sværdet alene« fuldførte han »den herligste stordåd« og »mærkede grænsen«. Det er Saxos og Sven Aggesøns Uffesagn i angelsk version, men i stedet for en tvekamp på en ø i Ejderen handler det om et felttog, der etablerede eller udvidede Anglerriget (tværs over Jylland?) og sikrede dets grænse (med Olgerdiget?). Neumann erkender, at der ikke haves noget historisk bevis for, at det var Offa af Angel, der byggede Olgerdiget, men karakteriserer dog disse linier af Widsith som den »vigtigste kilde til Sønderjyllands historie i disse århundreder«. Det er da i hvert fald en charmerende tanke, at kvadet om Offa I af Angel kan være foredraget for Offa II af Mercia (757-96), der netop blev berømmet for at have »mærket« sit riges grænse mod Wales med det navnkundige Offa's Dyke.

På samme måde røber også Beowulfkvadet et omfattende kendskab til nordisk sagnhistorie, og den indforståede måde, hvorpå skjalden i korte sætningsindskud henviser hertil, forudsætter en tilsvarende fortrolighed med stoffet hos hans tilhørere. Digtet, der efter alt at dømme er blevet til i 7.-8. årh., kredser i sin fabulerende fortælling om skandinaviske forhold: kampe mellem jyder (geater), daner og sveer og disses hærtog mod franker og friser. Een af hændelserne kan verificeres: Hygelacs (= Chochilaichus') tog mod Frankerne o. 515. Der er da åbenbart tale om en levende, historisk tradition, der var fælles for Anglerne i England og på kontinentet. Det må vel have sin baggrund i stadig opretholdte forbindelser mellem disse områder.

I forbindelse med det engelske eventyr optræder jyder og angler som selvstændige stammer, der endog bosætter sig så fjernt fra hinanden, som det nu var muligt, og – som tidligere nævnt – omtaler også frankiske kilder fra det 6. årh. jyder og daner (=angler?) som to forskellige folk. Den dualisme, der etableredes omkring Olgerdiget i det 2. årh., synes således endnu at bestå, og det er efter Neumanns opfattelse stadig tilfældet i slutningen af det 9. årh. Ved nærlæsning af Ottars rejsebeskrivelse – fra Nordkap til Hedeby – bemærker han, at Ottar på sin lange sejlads skildrer de kystlande, han passerer, og nævner deres politiske tilhørsforhold. På den måde får vi at vide, at Halland hører til Danmark (ligesom vi af Wulfstans samtidige rejseskildring får at vide, at Bornholm har sin egen konge, og at Blekinge, Öland og Gotland hører til Sverige). Da Ottar sejlede ned gennem Lillebælt, havde han til styrbord Jylland og til bagbord de øer, som hører til

Danmark, og først derefter kommer han til Hedeby, der også hører til Danmark. Jyllands politiske tilhørsforhold nævnes således ikke – så lidt som Danmarks, og det er da en fristende forklaring, at Jylland fremdeles var et selvstændigt rige. Denne situation ændres først i det 10. årh., hvor Jydernes konge i Jelling, Harald Blåtand, vandt sig al Danmark og Norge – og gjorde Danerne kristne. Først da – efter 700 år – mister Olgerdiget sin betydning – og bliver et fortidsminde.

Det er omkring dette fortidsminde, Neumann skildrer Danmarks tidligste historie. I det foregående er nogle hovedlinier trukket op for at give et indtryk af den emnekreds og de problemer, der behandles. Både emnekreds og problemer spænder langt videre, end det har kunnet antydes her. Danmarks tidligste historie er bare brudstykker af et mønster, der lægges op, så de danner et hele. Meget små brudstykker af en meget stor helhed. Mange har forsøgt det, og man må lade Neumann, at han gennemgår og fremlægger sit kildemateriale med så megen kritisk sans, at der er færre indre modsigelser i hans rekonstruktion end i så mange tidligere forsøg. Midt i al den nøgterne videnskabelighed kan dog også Neumann blive fanget af sine egne visioner. Det Anglerrige i Sønderjylland, der igennem 700 år skulle have været et militært og kulturelt magtcenter i Norden, er således ikke en historisk realitet. Det lever i bogen, men de historiske kilder, der skulle dokumentere dets eksistens, er indbyrdes modstridende og alt for sparsomme. Det lever imidlertid i bogen, der trods sin vidtspændende, videnskabelige tyngde er fængslende og let læst. Gode bøger er ofte et produkt af saglig grundighed og visionært engagement, og bogen om Olgerdiget er en sådan god bog.

Mogens Ørsnes.

Påskeblæsten 1933

Ostersturm/Påskeblæsten 1933 – Kilder til den dansk-tyske grænseregions historie II ved Peter Hopp, Kiel, og Carsten Mogensen, København. Udgivet af Institut für Regionale Forschung und Information im Deutschen Grenzverein i samarbejde med Institut for grænseregionsforskning, Flensborg 1983. 280 sider.

I en planlagt serie med tosprogede kildehefter om det dansk-tyske grænselands historie er man begyndt med Påskeblæsten 1933, på tysk med den lidt mere dramatiske betegnelse Ostersturm. Det er dokumenterne, der taler, og alle aktstykker er gengivet både på dansk og tysk. Foruden sammenstillingen af kilderne har de to historikere – den danske Carsten Mogensen og den tyske Peter Hopp – måttet enes om en introduktionstekst og forbindende tekster, ligesom der er korte biografier af hovedpersonerne, en gennemgang af relevant litteratur og en tidstavle.

Der er detaljer, man kan undre sig over, både i formuleringer og i udeladelser. For eksempel mindes anmelderen ikke, at Det unge grænseværn og Grænseområdets danske samfund er nævnt noget sted, skønt deres oprettelse dog var en væsentlig del af den danske reaktion imod det nazistiske stormløb mod grænsen i 1933.

Afgørende er imidlertid, at her findes samlet ikke blot de vigtigste udtalelser og artikler, der kom frem i 1933, men at man også har publiceret aktstykker, der dengang var fortrolige, og som nu afslører spillet mellem hjemmetyskerne i Nordslesvig, nazisterne i Sydslesvig og magthaverne i Berlin, ligesom man kan følge overvejelserne hos de danske myndigheder.

Man skal ellers søge langt og længe for at få overblik over, hvad der egentlig skete i forbindelse med Påskeblæsten 1933, og

det er en stor lettelse, at de interesserede nu har fået en sådan samling af kildematerialet.

Den foreliggende kildesamling er et prisværdigt udslag af et dansk-tysk samarbejde.

Bjs.

En dansk officer

Heinrich Kauffmann: Mit liv. – Udgivet og kommenteret af Johs. Nielsen. 352 sider. III. Odense universitetsforlag 1983.

Heinrich Kauffmann var en spændende personlighed, og hans beretning om sit liv er en fængslende levnedsskildring. Kauffmann blev født i et tysktalende officershjem i Rendsborg 1819 og levede til 1905. Børnene lærte tidligt at tale dansk, men det tyske sproggrundlag prægede Kauffmanns skriftlige fremstillinger hele hans liv, for eksempel i en sætning som denne:

»Den 5. januar 1877 døde min i 1796 fødte moder i Kiel, hvor hun havde henlevet med min i 1827 fødte søster Marie sit stille liv som enke siden 1850«.

Læserne skal dog ikke lade sig afskrække heraf. Kauffmann kunde formulere sig, han var en skarp iagttager, og han oplevede meget.

Heinrich Kauffmann deltog – ligesom to brødre – i Treårskrigen på dansk side; to andre brødre stod i de slesvig-holstenske rækker, den ene endda i fronten lige overfor Heinrich. Det var Ludwig; efter freden gik han ind i den danske armé, men her følte han sig i en falsk position, hvorfor han rejste til München og uddannede sig som civilingeniør; han kom dog derefter »omvendt til loyale følelser til Danmark« for sluttelig at bosætte sig i Blekinge. – Ludwig blev iøvrigt bedstefar til bankdirektør Ernst Kauffmann, og Heinrich blev det til ambassadør Henrik Kauffmann.

Heinrich Kauffmann var ikke i tvivl om sin plads, men vovede dog ikke at hige efter direkte deltagelse i borgerkrigen, hvor han var så nært forbundet med mange på den anden side. Først prøjsernes indtræden overvandt hans tilbageholdenhed. Faderen, der var kommandant i Kastellet, udtalte ønske om at blive fritaget for at gå med i de kæmpendes rækker, men krigsministeren viste sig uden forståelse, hvorefter senior tog sin afsked og med familie flyttede til Kiel, hvor han kort efter døde.

En sådan families skæbne viser de prøvelser, man kan komme ud for i et grænseland, og med den personlige baggrund, Heinrich Kauffmann havde, læser man med særlig interesse hans vurderinger af den nationale udvikling i Slesvig og Holsten. Han var kongetro helstatsmand, der holdt på de loyale og royale forpligtelser, men stærkt beklagede de ensidige nationale holdninger også på dansk side, for eksempel sprogkravene, som han fandt bornerte, og den manglende forståelse for århundreders tyske påvirkning af administrationen i hertugdømmerne. Han så gode muligheder for udviklingen efter Treårskrigen, men spirerne blev kvalt.

Som generalstabsofficer fik Heinrich Kauffmann til opgave at lægge slagplanen for udfaldet fra Fredericia natten til 6. juli 1849, men han måtte beklage, at afdelingerne i de første linier stormede fjendens skanser i stedet for at gennembryde mellemrummene mellem disse, som slagplanen foreskrev det. Afvigelsen havde store tab til følge. Det var også Kauffmann, der udarbejdede planen for Slaget ved Isted den 25. juli 1850.

I 1855 blev Kauffmann overamtmand for Kiel, tre holstenske amter og 25 adelige godsdistrikter med sæde i Bordesholm. 1860 blev han militærbefuldmægtiget ved

Forbundsdagen i Frankfurt, i hvilken stilling han fik kendskab til og advarede de danske myndigheder imod Prøjsens effektive bagladeskyts. I 1863 bad Christian IX Kauffmann overtage dannelsen af et ministerium, men skønt han gerne ville have den fatale novemberforfatning forkastet, rakte hans tillid til egen styrke ikke, så han sagde nej.

I stedet blev Kauffmann stabschef hos de Meza og efter Danevirkes rømning i 1864 blev han sat fra bestillingen sammen med denne. For sit eget vedkommende havde Kauffmann været meget i tvivl. Fornuften bød ham at rømme den umulige stilling, men »modet består næsten altid i at trodse faren mod den menneskelige beregning«, og havde der i krigsrådet vist sig nogen stemning for at trodse fornuften, vilde Kauffmann have støttet den.

Efter nederlaget blev Kauffmann medlem af den delegation, der skulde forhandle fred i Wien, og her oplevede han at gøre Bismarck forlegen: »Vi havde f.eks. ved at drøfte grænselinien med lethed fået Bismarck til at indrømme, at Ærø skulde ligge udenfor spørgsmålet, da han dagen efter kom med den erklæring, at han måtte tage denne indrømmelse tilbage. Det var i vor reducerede forfatning et ikke ringe tab også at skulle tilbytte os denne ø ved jyske enklaver. Med indignation beråbte jeg mig på, at han som udenrigsminister og som særlig befuldmægtiget til fredsforhandlingerne ikke kunde tage en gjort consession tilbage. Hans svar herpå var: »Was soll ich thun? Der König telegraphirt mir es zurückzunehmen!« Og virkelig forlegen gentog han disse ord«.

Dengang mente Kauffmann, at Bismarck løj, men senere har han overvejet, om der stod en anden stærk vilje bag Prøjsens konge, som selv næppe kendte Ærøs forhold, f.eks. general Moltke eller den danske godsejer og tidligere minister baron Carl Scheel-Plessen, nu begge i prøjsisk tjeneste, men begge fra deres danske embedstid fortrolige med forholdene.

Og der, hvor modvægten skulde hentes, sad dronning Victoria i London og fejede de danske ønsker til side med den ytring: »Ich bin eine deutsche Frau«.

I 1865 blev Kauffmann generalmajor og generaladjudant hos kongen. Han blev benyttet til ledsager for kronprinsen under dennes udlandsrejser, men tog 1867 sin afsked fra hæren, og efter flere års ophold i udlandet gik han ind i det danske erhvervsliv med sukces.

Kauffmanns levnedsskildring giver mange kig ind bag kulisserne, og han sparer ikke på åbenhjertige karakteristikker. Det er interessant læsning.

bjs.

Varnæs Birk

Varnæs Birk, nr. 8. Udgivet af Varnæs Birks borgerforening 1983. Redigeret af Ib Andersen. 77 sider.

I Felstedskov bor to ved navn Gynther Hansen, som begge har ydet bidrag til 8. årgang af »Varnæs Birk«, og som ikke må forveksles. Den ene, der er reklametegner, staver sit navn med tysk ü, den anden er forfatter og staver Gynther med dansk y.

Forfatteren har skrevet om sin barndom i Varnæs, og indledningen er så smuk og bevægende, at den skal gengives her:

»Jeg vil godt begynde med at fortælle om den vigtigste begivenhed i mit liv.

Mine biologiske forældre bor i Vendsyssel, hvis de da lever endnu. De er ikke gift med hinanden, jeg har aldrig set dem, og det regner jeg nu heller aldrig med at komme til.

Min mor hørte til de stakkels piger fra de socialt laverestående lag, der var så

uheldig at blive gravid med en gårdmandssøn. Det betød selvfølgelig på det tidspunkt, at hun ikke kunne blive gift med barnets far, og da det var det andet barn, hun fik med den samme mand, så hun dels af økonomiske grunde dels for skammens skyld ingen anden udvej end at forsøge på at bortlicitere mig gennem en annonce i en eller anden jydsk avis. Den annonce så de to mennesker, som jeg altid har kaldt mama og papa og hele mit liv har betraget som min far og mor, nemlig slagter Christian Hans Hansen og Ella, født Dittmer i Varnæs, og de besluttede at tage mig til sig.

Det er det vigtigste, der nogen sinde er sket for mig. Alene det at jeg ved, at de selv valgte mig, de ønskede mig, og de frelste mig fra en tilværelse som institutionsbarn. Men ikke bare det. Gennem hele min barndom har de to sammen med min ældre broder (nu er de alle tre døde), for mig været det største, der fandtes, og det der gennem lang tid virkede dybt ind på mit sind og min skæbne. Det gjorde de blandt andet ved, at jeg næsten daglig havde timer, hvor jeg befandt mig i et rum omgivet af varme og megen mildhed, og ved at jeg ofte ved at lytte til tonen i deres stemmer og se udtrykket i deres øjne var klar over, at de holdt af mig.«

Men der er meget andet godt læsestof i »Varnæs Birk«. Peter Petersen, Skovbøl fortæller engageret om sit eget og slægtens hjemsogns bemærkelsesværdige lokaliteter. Varnæs er jo nævnt allerede 1231 i Valdemars jordebog for færge og arnegæld. Denne afgift var knyttet til købstæder, men man har aldrig fundet spor af købingen, som Peter Petersen mener har ligget ved vestenden af Skovsø, der oprindelig har været en fjordarm. Her er noget at gå på jagt efter.

Den flittige Ib Andersen korrigerer og uddyber tidligere oplysninger om ejerforholdene på Vestergård, han har også en artikel om slægten Kjøbmand (Kaufman) og fortsætter sine uddrag af dagbladet Hejmdal fra årene før Verdenskrigen. De er meget underholdende. Ib Andersen har endelig skrevet om sognets berømte søn, maleren C. V. Eckersberg. Her afvises, at Eckersbergs fødested kan være det lille hus, der almindeligt er udpeget. Fødestedet hævdes at måtte være Blåkrog kro.

Urban Schrøder sætter også ting på plads, idet han påpeger, at det ikke er Frederik Fischer, der har skrevet den kendte sagnnovelle »Junkeren fra Vigge-Viig«, men degn Gammelgaard, og at det er mere novelle end sagn.

Hvor er der meget godt stof ude i sognene!

Nordfrisisk bålfest

Hubertus Jessel: Das Biikebrennen der Nordfriesen. Husum Druck- und Verlagsgesellschaft. 16 sider. Ill. 4,- Dm.

Mens vi fejrer midsommer med Sankt Hansbål, begraver nordfriserne på samme måde vinteren aftenen før Petridag i februar. Vi sender en heks til Bloksbjerg, friserne brænder en halmdukke, symbolet på sygdom og stridigheder.

Biikebrennen er en folkefest, hvis oprindelse taber sig i en fjern fortid. Ordet Biike er afledt af Bieke, det offer, man bragte guden Wotan, der skulle sikre både krigslykken og heldige rejser på havet.

Hubertus Jessel citerer en række forfattere, der op gennem århundrederne nævner Biikebrennen helt op til dagspressens referater, og han fortæller om de sagn, der er knyttet til det traditionelle bål.

Fra bål til bål går den flammende nordfrisiske hilsen videre til sømænd og fiskere, til venner på fastlandet, på øerne og halligerne. Luerne minder om fortidens historie, om frihed og fred og først og fremmest om det fællesskab, der skal sikre fremtiden.

Biikebrennen er også de unges fest. De bygger bålet op, og to unge, der sammen springer over det nedbrændte båls gløder, vil finde lykken sammen.

På Rømø gik det knap så romantisk til. I sin bog om øen fortæller Thade Petersen om den tilsvarende fest »Pers Awten«, at de kækkeste unge sprang gennem ilden, mens de kådeste prøvede at skubbe de piger, de helst ville i lag med, ind i bålet.

ibs

Omkring et hagekors

Man har gjort mig opmærksom på, at min anmeldelse af nyudgivelsen af Jens Rabens »Oldtidsminder på Als og Sundeved« kan opfattes som insinuerende, at Raben var nazist. Det har jeg nu svært ved at se, men jeg vil da gerne præcisere, at den tanke har ligget mig fjern. Jeg er naturligvis gået ud fra, at Raben i 1953 i god tro har publiceret billedet af stenen fra Bosagergård med hagekorset som en helleristning. daktionen af nyudgaven har ladet billede og omtale af stenen udgå blot med en bemærkning om, at »undersøgelser har vist, at den ikke var gammel, men var en nyere efterligning«. Da hagekorsstenen var blevet fundet i 1940, var det nærliggende at tro, at den omtalte undersøgelse havde afsløret et politisk nummer fra nazitiden. Og det var den forklaring, jeg havde ønsket frem.

Bjørn Svensson

Grænselands-dagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

5. april: Erhvervsmulighederne i Flensborg forringes stadig som følge af dels befolkningstilbagegangen til nu omkring 86.000, dels en arbejdsløshed på 16,5 pct. Samtidig noteres over 800 ledige lejligheder i byen.

Nordfrieslands amt har forhøjet tilskudet til dansk skolebuskørsel for amtets 18 danske skoler fra omregnet 70.000 kr. til 530.000 kr., hvilket svarer til 50 pct. af tilskudet til de tyske skoler i amtet.

En delegation på tolv medlemmer fra Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger deltager i et europæisk mindretalsseminar i Kärnten.

6. april: Til sanering af tyve ældre ejendomme i Flensborg er der anvendt 65 mill. DM.

En af Ejdersteds gamle »Haubarge«, Barneckemoor, der er bygget i tiden 1803-05, nedrives og genopføres i frilandsmusæet i Molfsee ved Kiel.

Flensborg kan stadig tilbyde tilstrækkeligt med grønne områder, idet kun 24,4 pct. at byarealet er bebygget, 31,8 pct. anvendes til landbrug, og 11,1 pct. er parker og anlæg.

8. april: Sydslesvigsk Erhvervsfond udbetalte sidste år 25 lån på ialt 1,9 mill. kr.

eller en stigning på 94.000 kr. Det samlede udlån er dermed steget til 7,8 mill. kr.

12. april: Dansk Alderdomshjem i Flensborg udvides med 18 beskyttede boliger, til en pris af ialt 7,2 mill. kr. hvoraf 4,6 mill. ydes i offentlig støtte.

Sydslesvigsk Forening har meddelt Det slesvigholstenske Hjemstavnsforbund, at man ikke ønsker at deltage i Slesvig-Holsten-dagen til fremme af den slesvigholstenske landsbevidsthed, idet man frygter, at en dansk deltagelse nemt kan opfattes som en demonstration og dermed skade det gode forhold mellem mindretal og flertal.

Antallet af landbrugsejendomme i Slesvig-Holsten er siden 1949 faldet fra 65.136 til 32.106, samtidig er den gennemsnitlige nettoindkomst pr. arbejdskraft steget fra 16.788 til 22.890 DM.

Antallet af lejrskoler fra Danmark er stadig faldende, og på lejrskolehjemmet Christianslyst, der i 1961 havde 10.641 overnatninger, er tallet i 1982 8.090.

Formanden gennem 25 år for Foriiningen for nationale Friiske, gårdejer Carsten Boysen, Risum, trækker sig tilbage og afløses af sin bror, foreningens hidtidige sekretær Alfred Boysen.

12. april: Nolde-musæet i Søbøl, der i år venter over 100.000 besøgende, udstiller en række Nolde-billeder, der ikke tidligere er vist.

På Sild har der været stormflodsskader for ialt 1,8 mill. DM. Der skal nu gennemføres betydelige kystsikringsarbejder ved Venningsted, Kampen og Hørnum.

13. april: Et særlig nedslidt stykke af Kovirkevolden i Danevirkekomplekset er nu fredet. I Slesvig-Flensborg amt er dermed 470 arkæologiske mindesmærker underlagt fredningsbeskyttelse. I 1981/83 er 22 bygninger fredet.

Den slesvig-holstenske advokatforening rejser sag mod den danske advokat Anker Rasmussen, der har etableret et advokatfirma i Flensborg. Man mener, at etablereingen er i strid med retten for fri bevægelighed af arbejdskraft inden for EF.

Kiel-landdagen vælger fhv. minister Rudolf Titzck som landdagspræsident; han afløser den mangeårige præsident Helmut Lemke. Landdagen anerkender igen Karl Otto Meyers fraktionsstatus.

Ministerpræsident Uwe Barschel præsenterer sit nye kabinet. Som nye ministre er optaget Roger Asmussen, der som finansminister afløser Rudolf Titzck, og grevinde Ursula von Brockdorff, der afløser professor Walter Braun som socialminister. Ny indenrigsminister blev Carl Eduard Claussen, mens forbundsrådsminister dr. Henning Schwarz blev justitsminister.

14. april: Højrefløjen inden for SSV er tydeligt blevet styrket gennem de seneste måneder, siger stipendiat ved Studieafdelingen i Flensborg for det tyske mindretals Ungdomsforum. Skiftet fra et decideret »genforeningsparti« til et regionalt parti har givetvis tilført SSV stemmer udefra.

Slesvigsk Kreditforening har i 1982 ydet 63 lån til ialt 652.400 DM. Det samlede udlån er på 4.046.559 DM. Foreningen har 1195 medlemmer med ialt 3411 andele.

I tiåret 1972/81 er udgifterne indenfor den sociale sektor i Flensborg-Slesvig amt steget fra 1,86 til 14,8 milliard DM. Alligevel er de ældres kår syd for grænsen stadig utilfredsstillende, siger formanden for Den slesvigske Kvindeforening, Edith Sigaard-Madsen, i sin årsberetning.

15. april: Sydslesvigsk Forening i det tidligere Husum amt valgte som afløser for byrådsmedlem Karl Christiansen, Frederiksstad, skoleinspektør Sigfred Andresen til ny formand. Amtsforeningen tæller

1174 medlemmer.

Der holdes rejsegilde i forbindelse med opførelsen af en tilbygning til Husum danske skole.

17. april: I anledning af Vestermølle skolens 30-års jubilæum lover Sydslesvigsk Udvalg at hjælpe skolen til en gymnastiksal.

Sønderjysk Arbejderforening, SAF, i Sydslesvig vælger Hans Hinrichsen, Slesvig, til ny formand.

18. april: Mucki Kvist hædres for mangeårig indsats indenfor spejderarbejdet i Flensborg og opland med årets 18. Aprilsungdomspris.

20. april: Mogens Glistrup holder foredrag i Dansk Erhvervsforening for Sydslesvig og opfordrer til en bilateral aftale mellem Danmark og Vesttyskland om mindretalsstøtten. Iøvrigt bør tilskud fra Danmark ydes som frivillige bidrag og ikke som statsydelser.

Landdagsmand Karl Otto Meyer aflastes i chefredaktionen på Flensborg Avis. Redaktør Rudolf Mach bliver ansvarshavende chefredaktør, og K. O. Meyer fortsætter som lederskribent.

21. april: Det unge Grænseværn bevilger 125.000 kr. til en række formål i Sydslesvig.

En af stifterne af Den frisisk-slesvigske Forening i 1923, redaktør W. L. Andresen, er død 97 år gammel.

22. april: Af 35.000 arkæologiske minder i Slesvig-Holsten er omkring 5.000 fredet.

23. april: Duborgskolen fejrer 60-året for sin oprettelse.

Sydslesvigsk Forening i det tidligere Ejdersted amt kan meddele om en svag medlemsfremgang til ialt 626 medlemmer.

27. april: Sydslesvigsk Forenings samlede medlemstal er ved udgangen af 1982 opgjort til 20.629, hvilket svarer til en nedgang på 709, der i hovedsagen kan noteres i Flensborg by, der har mistet 546 medlemmer.

De omstridte karens-dage gælder også for danske organisationer i Sydslesvig.

Overlærer Georg Lesch, Nykirke, vælges som ny formand for Sydslesvigsk Vælgerforening i Nordfrislands amt.

NORD FOR GRÆNSEN

3. april: Chefredaktør Siegfried Matlok udpeges af Bund deutscher Nordschleswiger til leder af det nye mindretalssekretariat i København. Den danske stat betaler 300.000 kr. til sekretariatets driftsomkostninger.

8. april: Der Nordschleswiger opfordrer i en leder mindretallet til at udarbejde en samlet mediepolitisk koncept under hensyntagen til en mere alsidig mediedækning, herunder også det kommende regionale TV.

Flensborg Avis peger i en leder på, at med udnævnelsen af Siegfried Matlok til tysk sekretariatsleder i København sætter det tyske mindretal sig i samme situation som den, man fra tysk side har bebrejdet det danske mindretal, der har landdagsmand og chefredaktør i samme person. Man finder dog at det tyske mindretal valgte rigtigt.

Grænseregionsforskningsinstituttet i Åbenrå begynder sammen med Institut for regional forskning og information under den tyske grænseforening i Flensborg udgivelsen af en serie kildehæfter til belysning af den nyere historiske udvikling i Sønderjylland.

9. april: Nordschleswigsche Gemeinde godkender på et forårsmøde valget af pastor W. R. Kunkel, Karby i Svans, som

præst for den tyske menighed i Løgumkloster. Det oplyses, at Nordschleswigsche Gemeindes regnskab balancerer med 3.654.291 kr.

Slesvigsk Parti i Haderslev, har valgt konsulent Klaus Jensen til ny formand i stedet for redaktør Helge Wolffhechel, der nu knyttes til Der Nordschleswigers redaktion i Åbenrå. Man skal yderligere finde en ny spidskandidat til det kommende byrådsvalg, idet læge Hans-Oluf Meyer ikke genopstiller.

14. april: 18 af Sønderjyllands amts 23 kommuner måtte i 1982 notere vigende indbyggertal. Især Als-kommunerne har en del tilbagegang. Højer og Åbenrå har lidt fremgang. Det samlede indbyggertal var pr. 1. januar 1983 på 252.708 personer.

15. april: Der vil blive gjort alt for at bevare den tyske skole i Mølby som tysk mødecenter, selv om børnetallet en dag hindrer bevarelsen af den tyske børnehave, der i dag er i skolen, fastslår formanden for Bund deutscher Nordschleswiger, Gerhard Schmidt, på et distriktsmøde i Mølby.

18. april: Sønderjyllands amtsråd tager klart afstand fra et forslag fra viceamtsborgmester i Slesvig-Flensborg amt W. Börnsen om at udvide den hidtidige form for det grænseoverskridende samarbejde.

Amtsrådet appellerer samtidig kraftigt til minister og folketing om hurtigt at træffe en beslutning om Storebæltsforbindelsen.

19. april: Det tyske mindretal fritages ikke for at indsamle underskrifter til opstilling ved EF-valget næste år, fastslår indenrigsminister Britta Schall Holberg i et svar til folketingets kommunaludvalg.

På Sønderborg slot indvies en mindestue for løjtnant Johan Anker, forsvareren af skanse 2 den 18. april 1864.

20. april: Udlånet ved det tyske centralbibliotek i Åbenrå er fra 1981 til 1982 steget fra 304.448 til 309.219 bind.

27. april: Bund deutcher Nordschleswiger nedsætter et mediepolitisk udvalg, hvis opgave skal være at varetage mindretallets interesser.

Der bør dannes valgforbund mellem mindretallenes partier til det kommende EF-valg foreslår redaktør Siegfried Matlok, ligesom den europæiske mindretalsunion FUEV snarest bør opnå et sekretariat ved EF.

Rettelse:

Personalhistoriker Ingrid Nielsen skrev i martsnummeret om arkitekt F. Meldahl. I artiklen nævnes side 84, at »da der ved en Staffeldt meldtes – –«, hvilket af forf. tolkedes som et medlem af slægten Staffeldt – den pågældende kunne dog ikke identificeres, da flere med samme efternavn deltog i den første slesvigske krig.

I aprilhæftet fremsatte en læser formodning om, at det var en »Stafet«, der havde afgivet den pågældende melding. men forf. protesterer mod denne formodning og skriver bl.a.: »– – Men da jeg *meget nøje* gennemgik *fam. Staffeldt* og opdagede, at *adskillige* af samme familie havde deltaget – såvel som menige som overordnede officerer i samme slag som Meldahl her på egnen – var det jo ret nærliggende at antage, at det *måtte* dreje sig om *en* af de nævnte familier ikke mindst på grund af »l'et« i ordet »Staffeldt«!–

Det er således *ikke,* som man fra redaktionens side skriver »*sikkert* korrekt« til »læseren«, men efter min mening – *u*korrekt! – Vi har endnu ikke noget *bevis for det modsatte* – Altså evila! – Så længe der ikke er noget *bevist* – kan det *ikke* være »*sikkert* korrekt«! Ergo! – Er min teori eller »tydning« den rigtige!«

Sønderjysk Månedsskrifts redaktionsadresse:
H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.
Ekspeditionens adresse:
Historisk Samfund for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Åbenrå.
Tlf. (04) 62 46 83. Giro 504 26 82.
Redaktørernes adresser:
Seminarieadjunkt Jørn Buch, Marielystvej 10, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 33 08.
Cand. polit. Inger Bjørn Svensson, H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev, tlf. (04) 52 17 37. (ansvh.)

IDRÆTSHØJSKOLEN I SØNDERBORG

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, atletik og svømning.
Sommerkursus for kvinder og mænd 3. maj–28. juli.
Vinterkursus for kvinder og mænd 3. oktober–28. marts.
Skoleplan sendes.
Telefon (04) 42 18 48
Hans Jørgen Nielsen

SØNDERBORG HANDELSSKOLE
Handelsgymnasium – Handelshøjskoleafdeling
Sdr. Landevej 30 – Tlf. (04) 42 55 25

Værksted for arkæologi og kulturhistorie

Studier af sønderjyske fortidsminder – Aktiv deltagelse i udgravninger – Indsamling af folkeminder – Medvirken i udstillingsarbejde.
Arbejdet ledes af mag. art. Birgitte Wistoft.
Lange kursus: 2 måneder januar–februar, 3 måneder marts–maj, 5 måneder januar–maj.
Korte kursus juni–november.

Løgumkloster Højskole, 6240 Løgumkloster
Tlf. (04) 74 40 40, kontor mandag–fredag kl. 10.30–13.00

DANEBOD HØJSKOLE – ALS
4 ell. 8 måneders kursus fra september
4 måneders kursus fra januar
Tlf. (04) 46 41 12
Mogens Hemmingsen

HADERSLEV BANK
AKTIESELSKAB

GRAM KØLEANLÆG
BRØDRENE GRAM A/S · VOJENS

Vi skaffer penge til huse
KD
Kreditforeningen Danmark
Distrikt Sønderjylland.
Storegade 31, 1. Postbox 103.
6200 Åbenrå. Tlf. (04) 62 74 00.

Sparekassen Sydjylland

Laursen · Tønder